

ԾԱԶԻԿ

ՇԱԲԱՐԱՐԵՐՐ

17-րդ ՏԱՐԻ. — ԹԻԻ Յ. (589)

31 ՅՈՒՆԻՎԱՐ 1904

ՇԱԲԱՐԱՐԵՐԻ «ԾԱԶԻԿ»-Ի ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆԸ ԿԱՆԽԻԿ Է ԲԱՑԱՐՉԱԿԱՊԷՍ
ԳԱՆԱԳՆՆԵՐՈՒ ԲԱՄԱՐ, ՄԱՐԵԿԱՆ 60. ՎԵՃԱՄԱՆԵՅ 30 ԳՐԵ. — ՄԱՐԵԿԱՆ 50. ՎԵՃԱՄԱՆԵՅ 25 ԳՐԵ. — ԱՐՏԱՍՍՆՍԱՆԻ ԲԱՄԱՐ,
ՏԱՐԵԿԱՆ 14. ՎԵՃԱՄԱՆԵՅ 7 ԳՐԵ. — ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒՄԻՆԵՐԸ ԿՐ ՍԿՍԻՆ ԱՄԵՆ ԱՆԿԻՆ: — ՁԵՆՔԻ ԲԱՄԱՐ 40 ՓԱՐՍՅԻ ԿՐ ԺԱԽՈՒԻ:

در عیاده غلطه قورشونلو خاندہ نومرو ۷ زاغیک غرضی اداره سی
RÉDACTION DE LA REVUE „DZAGHIK“ Kourchoum Han, N. 7, Galata, Constantinople.

ՈՒՍԵԻՃԱՐՈՆԱԿԱՆ ՊԱՏԵՐԱԶՍԸ

ՄԻՔ. ՇԱՄՏԱՆՃԵԱՆ

ԲԿՈՒԻ մեծ պետու-
թիւններու միջեւ ամէն
պատերազմ որ կը հը-
րատարակուի, իր տիրական ազդեցու-
թիւնը կ'ունենայ ընդհանուր աշխարհի
բոլոր գիւտնագիտութիւններու
ընթացքին վրայ:

Ռուսեւճարոնական պատերազմը,
երկու շարժառիթներ տնի ծագած
ըլլալուն համար: Առաջին, Ռուսիոյ՝ իր
սոցիալական բնուիտի գիւտ գէտի Ծայրա-
գոյն Արեւելք տիրապէս տարածուե-
լու ձգտումը, ամէն արգելք կոխել
անցնելու պայմանաւ, երկրորդ՝ Ճարոնի
անդրդուելի որոշողութիւնը, մտնեցող
վտանգի մը առջեւ իր ինքնութիւնը
և իր գործերու բովանդակ ազատու-
թիւնը պահելու մասին:

Ռուսիոյ համար նոյն իսկ աւանդա-
կան է, Ծայրագոյն Արեւելքի մէջ տի-
րական գաւառապետ ձգտումը: Ճարոնի
պէս արագ կերպով բարդաւաճող ու
բազմապատկուող ցեղի մը համար ալ
կենտական է հակադէմ առաջնական
ձգտումներ: Հետեւաբար խուլ պայքար
մը այս երկու երկիրներուն միջեւ, մա-
նաւանդ վերջին տասնեակ տարիներ
ուն միշտ գոյութիւն ունեցած է: Ներ-
կայ առաւելագոյն պատերազմը,
արդէն գոյութիւն ունեցող այդ պայ-
քարին բուն արտայայտութիւնն է
միայն և ոչ թէ նոր երեւոյթ մը ընդ-
հանուր աշխարհի քաղաքական կեան-
քին մէջ:

Ճարոնական կայսրութեան կղզի-
ներուն Ծ. Արեւելքի մէջ միշտ ազ-
դեցութեան ազատ շրջանակ մը պա-
հելու պահանջը, բնական իրաւունքն
է, ինքնութիւնը գործունէութեամբ մը
քաղաքակրթական ամէն բարձրու-
թեանց հասնող ժողովուրդի մը հա-

մար: Գալով Ռուսիոյ, Ծ. Արեւելքի
մէջ ազդեցութեան նոր շրջանակներ
ստեղծելու իր հակումը, բնականէն
ուելի գիւտնագիտական շահագիտու-
թիւն մըն է:

Այսօր ուր արդէն պատերազմը
հրատարակուած է սկիզբէն թշնամի
այս երկու ցեղերուն մէջ, իրաւունքը
անորը պիտի ըլլայ, որ է վիճակի գը-
նուի բոլոր ամէնէն զօրաւորը յայտնուե-
լու եթէ Ճարոն ըլլայ զօրաւորագոյ-
նը, տալիս պիտի նշանակէ Ռուսիոյ
համար յետսխաղաղում մը գէտի իր
տախտական սահմաններէն ներս, իսկ ե-
թէ Ռուսիա յայտնուի Ծ. Արեւելքի
մէջ իր զօրաւորագոյն, այն ատեն
խնդիրը կարծուածին չափ պարզ չէ.
որովհետեւ այդ պարագան բնուի չի
յարմարիր ամէնէն աւելի Անգլիոյ եւ
Մ. Նահանգներու հաշուին:

Առ այժմ, միայն իրողութեանց ըն-
թացքին պէտք է հետեւիլ, տաւնայ
մեծ եզրակացութիւններ հանելու:
Գիւտնագիտութեան մէջ ապագայի
մասին գուշակութիւններ ընելը սխալ
բան մըն է: Նոյնպէս բանաւոր կերպ
մը չէ, եթէ պատերազմի մը առաջին
գործողութիւններէն անոր ելքի մա-
սին հետեւութիւններ հանուին:

Պատերազմի մասին մայրաքաղաքս
հասնող առաջին հեռագիրները յոյս
կուտուն թէ Ճարոնցիները յաղթող
հանդիսացած են ծովու վրայ, և միւս
կողմէ Ռուսիա ալ ցամաքի վրայ սկը-
սած է զգալի լինել իր գերակշռու-
թիւնը ճարոնական զէնքերուն գէտի:
Ամէն պարագայի, երկու կողմերուն
համար ալ կայսրութիւնը գեա շատ երկ-
դիմի է և գոնէ տակաւին մէկ շա-
բաթուան թէ՛ ծովային և թէ ցամա-
քային ճակատամարտներու պէտք կայ
բաւական որոշապէս կարենալ տեսնե-
լու համար որ այս պատերազմին հա-
ւանական հետեւութիւնները ինչ կըր-
նան ըլլալ:

Ռուսեւճարոնական պատերազմին ա-
ռաջին շաբաթ կայսրութեան ամբ
աշխարհիս ամէն կողմը տարածուե-
լուն, հետեւեալ երեք կարեւոր խն-

դիրներն են, որոնք իր պատկերներն մի-
շտապէս գիւտնագիտական աշխարհը:

1. Տէրութեանց չեղոքութիւնը: Որ-
քան որ տալիս բնական բան մըն է, առ-
կայն միւս կողմէ չի կրնար մինչեւ վերջի
համար անկեղծ բան մը նկատուիլ, որով-
հետեւ Ռուսիա՝ բացարձակապէս յաղթա-
կան հանդիսանալու պարագային ընելիք
պահանջումները ոչ Անգլիոյ եւ ոչ ալ Մ.
Նահանգներու շահերուն հետ կրնան հաշ-
տեղանալ:

2. Չինու չեղոքութիւնը: Կ'ըսուի թէ
այս գործը արդէն ապահովուած է կ'երե-
ւայ: Սակայն այս երկրորդ պարագան ալ
չի կրնար տեսական հանգամանք մը ու-
նենալ: Նախ որովհետեւ ինչպէս կրնայ
Չին, ամէն բանի փոխարէն չեղոք մնալ
երբ պատերազմը նոյն իսկ իր հողին վրայ
և իր հողին համար տեղի կ'ունենայ. երկ-
րորդ որովհետեւ Ռուսիոյ յաղթական հան-
դիսանալը ինքնին պիտի ենթադրէր Ման-
չուրիոյ առաւելանալը, կամ թէ ուրիշ
բաւերով Չինաստանի համար ընդունուած
statu quoին զեղծանումը:

3. Մ. Նահանգաց կառավարութիւնը
կ'առաջարկէ շահակից տէրութեանց, պահ-
պանել Չինու հողային ամբողջութիւնը և
Քորէայի անկախութիւնը: Ասիկա արդէն
սկզբնաւորութիւն մըն է, հասկնելու հա-
մար մանաւանդ Ռուսիոյ թէ ոչ շահակից
տէրութիւնները և ոչ ալ Չինաստան կըր-
նան բացարձակապէս չեղոք մնալ պատե-
րազմի բոլոր պատահականութեանց հա-
դէպ:

Ռուսեւճարոնական տագնապութիւ-
նը սա է թէ եթէ Ճարոն յաղթական
հանդիսանայ, ինքնին արդէն շահա-
ւոր գոյժ իր բրած պիտի ըլլայ պա-
տերազմ հրատարակած ըլլալուն հա-
մար, իսկ եթէ պարտուի, այդ պար-
տութիւնը նիւթական կշիռ մը միայն
պիտի ունենայ: Գալով Ռուսիոյ, եթէ
նոյն իսկ բոլորովին յաղթող հանդի-
սանայ, շահաւոր գործ մը ըրած չդի-
տի ըլլայ Ճարոնի հետ պատերազմի
բռնուելուն համար, իսկ եթէ պար-
տուի, տալիս պիտի նշանակէ յիսուն
տարուան յապաղում մը Ծ. Արեւելքի
քաղաքականութեան մէջ: Որով չի
գիտցուի իր թէ յիսուն տարուան յապա-
ղում մը քաղաքականութեան մէջ ինչ
նոր պայմաններու ծնունդ կուտայ:

Վ Է Պ Ը (*)

ՈՅՆ միջոցին փողոցին մէջ մարդեր սկսան անցնել, Հրանտ դուռը բացաւ եւ տեսաւ որ անոնք կ'ուղ- ղուէին դէպի Ս. Խաչ եկեղեցին. պա- տուհաններէն հետաքրքիր դէմքեր ե- րեւցան:

—Յուզարկաւորութիւն ըլլալու է, մըր- մընջեց Սարգիս:

—Ահ, հոսկէց կարծեմ թէ շատ լաւ կը տեսնուի եւ ինչ գոհ պիտի ըլլամ թափօրը տեսնելով . . . ասիկա անակըն- կալ մըն էր բոլորովին:

Եկեղեցիին զանգակին ղողանջիւնները դադրեցան, անոնք կ'երկարաձգուէին ող- բագին՝ օգը թրթռացնելով եւ մինչեւ հետուներէն վերադառնալով տարտամ ար- ձագանգով մը: Սարգիս մէկէն ինքն իր վրայ ամփոփուած անշարժ եւ անխօս կը մնար, աչքերուն մէջ ունենալով անսահ- մանելի վրդովմունք մը. ոտքերը վեր քա- շած էր եւ ծալլապատիկ՝ գրեթէ կծկուած նստած էր թիկնաթոփին մէջ, կարծես որ սալով հեռաւոր տառապանքի մը մաս- նիկները: Ընդհակառակը Հրանտ շահա- գրգռուած եւ հետաքրքիր մտիկ կ'ընէր կոչնակին հեծկտացող զանգերը . . .

—Շատ գոհ եմ, ալ իրաւ է որ շատ գոհ եմ, մտիկ ընելով մեր եկեղեցիին զանգակը որուն ղողանջիւններուն յիշա- տակը պահած էի օտարութեանս մէջ. ա- մէնէն աւելի կարօտացած բաներէս մէկն էր ան:

Սարգիս չէր խօսեր եւ միշտ կծկուած կը նայէր դիմացը. ու անմիջապէս Հրանտը յիշելով . . .

—Ահ, խեղճ բարեկամս, իրաւ յու- զարկաւորութիւնները քու վրադ շատ տխուր ազդեցութիւն կ'ընէին ժամանա- կաւ, մինչեւ հիմա չես կազդուրուած ա- տոր դէմ:

—Ընդհակառակը, մըմնջեց Սարգիս զօւրաւորութեամբ:

Յետոյ ծանր լուծութիւն մը տիրեց ո- րուն միջոցին ղողանջիւնները իրենց վեր- ջին կոչերը կ'արձակէին, այլ եւս չտա- պով ծանր հարուածներու պէս թրթռա- ցումէն վրդովուած օդին:

Անտարակոյս մեր կեանքին ամենէն աղւոր բաներէն մէկն է, կըսէր քիչ մը ետքը Հրանտ, մեր եկեղեցիին արարողու- թիւնները որոնք կրցած են դարբերու ըն- թացքին մէջէն կարելի եղածին չափ պա- հել կրօնական վսեմ ներշնչումներէ թե- լադրուած ծէսերը . . . Այդ բանին յաճախ խորհած եմ Բարիդ Լուվրի միւզէին մէջ:

(*) Շար. նախորդ թիւերէն:

միսթիքներու պատկերներուն առաջ երբ կը դիտէի հիացումով եկեղեցւոյ առաջին դարերու հայրապետներու կեցութեամբը եւ իրենց հագուածքին խորհրդանշանական գեղեցկութիւնը . . . Անտարակոյս եթէ Լուվրի պատկերները կտրուեմ, առաջին մտածումս պիտի ըլլայ եկեղեցիի մտնել եւ կրօնական արարողութիւն մը տեսնել . . .

Դեռ երկար ատեն խօսեցաւ մեր եկե- ղեցիին զուտ գեղարուեստակա՛ն յատկու- թիւններուն վրայ զանոնք վերջիւստով իր մանկական առաջին հիացումներու մէ- ջէն. յետոյ դառնալով իր վէպին կը բա- ցատէր Սարգիսին թէ ինչպէս անհրաժեշտ բան մըն էր տեղական գեղեցկութիւն- ները ի յայտ բերել որպէս զի կուրցած ժողովուրդը անդրադառնայ իր քրին տակ գոյութիւն ունեցած գեղեցիկ բաներուն եւ ապշութիւնը չունենայ անոնք անտե- սելով աչքերը դարձնելու հետունքը՝ դէպի արեւմուտք ուրկէ եկած կատարե- լութիւններն իսկ զինքը բոլորովին ապա- սերելու հանգամանք ունին միայն:

—Այսպէս առաջին գլուխս պիտի սկսիմ յուզարկաւորութեան մը նկարագրութիւնը ընելով. իբրեւ շրջանակ ինչ բան կարելի է երեւակայել աւելի վրդովլէ, աւելի գե- ղեցիկ քան մեր յուզարկաւորութիւնները բաց օդին, բիւզանդական կրօնական զգեստներու խտակրօն փարթաւութեամբը եւ իրր հորիզոն ունենալով գեղեցիկ հե- ռանկար մը, սեւ նոճիներու սիւռէթը լոյսով շողողուն երկնքին վրայ:

Եւ առանց ուշադրութիւն ընելու ըն- կերջը որ կարծես նախազգալով երկրորդ ղողանջիւնները, ալ աւելի կը կծկուէր իր վրայ զայն հրաւիրեց վեր ելնելու եւ ա- նոր վայելիլ տալու ինչ որ զինքը լոյսով եւ տաքութիւնով շրջուցած էր արդէն:

—Եկուր պատշգամբին վրայ սիրելիս, բուսականութեան ինչ անբաղդատելի գե- ղեցկութիւն . . . ինչ պայծառութիւն. ամ- բողջ լուսեղէն արեցնութիւն մը, լուսեղէն լողանք մըն է ուրկէց հոգին մաքրուած կը թեթեւայ կարծես . . .

Եւ որովհետեւ Սարգիս անտարբեր կը մնար իր այս խանդավառութեան գրեթէ բոնի զայն ոտքի հանեց եւ ստիպեց որ հետեւի իրեն:

Յայտնի էր թէ ինքն ալ ջղադրգռուած էր մասամբ եւ իր շարժումները աւելի արագ էին. ինքզինքը յայտնելու պէտքէն մղուած սանդուղներուն վրայէն սկսաւ նորէն խօսիլ իր վէպին վրայ: Առաջին մասը շատ որոշ բան մըն էր, ինչ որ ա- մէն օր կը պատահէ . . . եւ անոր բոլոր ինքնուրոյն արժէքը պիտի ըլլար միջա- վայրը . . . Պիտոյ գեղեցիկ արուարձան- ներէն մէկը ուր այնքա՛ն հեշտ է եւ դիւ- րին սիրով տառապիլ: Իր զխաւոր հերո- սունհին պիտի ըլլար սիրտ բուխ պարզ աղ- ջիկ մը քիչ մը պղծասէր եւ որ բոլորովին անգիտակցաբար պիտի խաղար իր դրացի- ներէն մէկուն, երիտասարդի մը սրտին հետ:

—Ասոր համար խեղճ աղջիկը հրէշ մը ներկայացնելու պէտք չկայ հէ՞:

—Ասիկա կախում ունի . . .

—Հարկաւ, բայց այս պարագային եւ- թադրէ որ պարզ աղջիկ մը որ բնագոյով հաճելի ըլլալուն, սիրուելու ճգտու մը ունի- կը թողու որ դարպասուի երիտասարդէ մը որ իր կարգին բոլորովին լըջօրէն կ'առնէ խնդիրը . . . այնպէս որ առանց դիտակ- ցութիւնը ունենալու աղջիկը վատագուոր խաղ մըն է որ կը խաղայ:

Սարգիս զրեթէ առանց հասկնալու մտիկ կ'ընէր ընկերջը խօսքերը. իր ար- տաքին երեւոյթը պատճառ կ'ըլլար կինե- րէն հետու մնալու եւ անոնցմէ չփախած չըլլալու. տեսակ մը նախապաշարեալ երկ- չոտութիւն մը կը համակէր զինքը ու եւ է կնոջ մը ներկայութեան. եւ ինքզինքը պարտական կրգգար կասկածով վերաբեր- ուելու անոնց նկատմամբ. «կին մը ամէն բան կարող է ընել, մանաւանդ գէշ բան», տիրող մտածումը եղած էր իրեն, ասկէ զատ ինչչափ կզգար որ իր տկարակազմ եւ վատառողջ էութիւնը պէտք ունէր գորովազին խնամքի երու եւ իր մանուկ մնացած հոգին տաք սրտի մը:

Այս վերջին պարագան տեսակ մը մտե- րիմ եւ դադարի զգայնութիւն էր որ չէր ուզեր յայտնել եւ նոյն իսկ ինքզինքին խոստովանիլ եւ այդ հոգեկան տեսակ մը հաճելի տկարացումին դէմ մաքառելու համար էր կարծես որ ամենէն յոռետե- րաները կըսէր կիններուն դէմ, անտեղի զայրոյթներով գրգռուած եւ ինքզինքէն ելած. Հրանտ, կ'երեւի, կ'ինքնուն նկատ- մամբ աւելի ներողամիտ ըլլալու պատ- ճառներ ունէր. քանի որ առանց նեղա- նալու հանդարտութեամբ կը վիճարանէր ընկերջը հետ եւ կուղէր համոզել թէ իր վէպին տիպարը գոյութիւն ունեցող տի- պար մըն է որուն ամէն օր կը հանդիպինք, եւ ներողամիտ կըլլանք անոր կանացի տկարութիւններուն:

—Պարագան հոս բոլորովին տարբեր է. երիտասարդը արդէն անկասկած իր սիրային արկածներէն՝ հիւանդ է եւ նոյն իսկ վտանգի մէջ. աղջկան մը կը հանդի- պի, դրացունհի մը որ իր վերջին տասն օրերը կ'ոսկեղծօճէ, թոյլ կուտայ որ անի- կա յուսաւ իր վրայ եւ զողորմուն հոգին կըթնի գեղեցիկ գաղափարի մը:

—Քիչ մըն ալ եւ պիտի ըսես որ Հը- րանտ, աղջկան ըրածը հերոսութիւն մըն է . . .

—Բայց բնաւ, բուն իսկ իմ նպատակս է զայն ներկայացնել ու եւ է աղջիկ մը՝ անպատասխանատու իր ըրածին՝ ճիշդը- նութեան պէս, որուն բարեբար կամ չա- րագործ ազդեցութիւնը կը կրենք ան- տրտունջ:

Իր պատասխան քրին տակէն մըմը- ռալով Սարգիս տարտամ խօսքեր ուղղեց բոլոր կիններուն հասցէին, որոնք շողո- քորթիլ ըլլալէ հետո էին, երբ նոյն պա- հուն իսկ եկեղեցիին կոչնակները վերսկը- սան ղողանջել աւելի ընդհատ, աւելի եր- կարաձգուած, իրենց լացող երգովը բաբա- խելով արեւոտ քաղաքին վրայ:

(Շարունակելի)

ԿԱՆԱՆՑ ԲԱԹԻՆԸ

Մ Ի Ջ Ա Կ Ո Ւ Թ Ի Ի Ն Ն Ե Ր

ԶԱՊԷԼ ԵՍԱՅԵԱՆ

ՅՈՒՆիոնցի կանանց աշխատանքին մէջ ամէնէն բաւական խնդիրը Ամերիկայի մէջտեղ բերած հարցն է: Ինք առաջինը ըլլալով կիներու գաղտնի ինպատակ՝ հիմակ կարծես ինքզինքին կը հարցնէ. լաւ բան մը ըլլո՞ւնք թողյով որ կինները երկ մարդոց առանձնաշնորհօ մները վաշխեն և միեւնոյն պարտքերը և իրաւունքները ունենան: Այս կարեւոր հարցը՝ շատ մը խորհրդածութիւններ կը թելադրէ անտարակոյս և մասնաւորապէս անգամ մը եւս կը շեշտուի սա գաղափարը թէ բոլոր ֆէմինիստ-կամ հակաֆէմինիստ ցոյցները յառաջ կու գան միջոց մտաւորականութիւն մը ներկայացնող կիններուն թեր կամ դէմ: արդարեւ կիններու այն նսեմագոյն գաղափարը որ կը մերժէ ամէն զարգացում և յառաջդիմութիւն որ ամեն երկրի մէջ ունին է միջավայրի դոյզն փոփոխութեամբ, այդ դասակարգին համար չէ որ անշուշտ Ամերիկայի և Եւրոպայի ամենէն բանիմաց և հեղինակութիւն ունեցող անձերը իրենց կարծիքները կը յայտնեն և ատու իսկ ազդեցութիւն մը կ'ունենան կանացի գաղտնի համար. միւս կողմէ զօրաւորադոյնները, բացառիկ մտաւորականութեամբ մի օժտուած կինները, ինչ միջավայրի մէջ ալ որ ըլլան, ինքզինքնին կը յայտնեն արդէն, իրենց ձայնը լսելի կ'ընեն և ատոր համար պէտք չունին իրենց ինպատակեղան կարծիքներու կրթնելու, իրաւունքներ պահանջելու, երբ այդ իրաւունքները կ'ունեն արդէն: Ասոր ապացոյց, ամենէն հին դարերէն մինչեւ մեր օրերը, ամէն երկրի և ամէն գաղափարի մէջ դառնուող հանճարեղ կինները՝ որոնք այլ և այլ ասպարէզներու մէջ կրցած են իրենց անգլուխնալ և իրենց անունը պահել ազդերու պատմութեան մէջ:

Արդէն եթէ անգամ մը աչքէ անցնենք ֆէմինիստ շարժումին պատմութիւնը, սկիզբէն մինչեւ այսօր անկէ նպատաւորաւ կինները միջակ

մտաւորականութիւն մը կը ներկայացնեն. եթէ այդ շրջանին մէջ օժեղ կանացի միտքերու հանդիպինք անոնք ալ իրենց ապրելու իրաւունքը դժուարաւ և առանձին ձեռք ձգած են, զօրաւոր կամքով մը և տաղանդով մը օժտուած. եթէ Ամերիկայի մէջ սկսած հակաֆէմինիստ շարժումը առնենք իրր մարդկային ցեղին մէկ մասին զարգացումին դէմ եղած պայքար մը, անտարակոյս ամեն ողջամիտ անձի համար յայտնի անկուրաութիւն մը պիտի ըլլար. բոլոր խնդիրը կը փոխուի անմիջապէս եթէ զայն տեղափոխենք և այդ շարժումին մէջ տեսնենք մի միայն միջակութիւններու դէմ պայքար մը:

Եթէ կ'ընդունինք թէ ֆէմինիստ միջակութիւնները նպատաւորաւ հանդամանք մը ունին խնդիր չէ այլ եւս թէ կինները պէտք է զարգանան թէ ոչ, թէ հաւատար իրաւունքներ ունին այրերու հետ թէ ոչ այլ թէ պէտք է ձեռք տալ միջակութիւններու: Պէտք է թոյլ տալ որ միջակութիւնը — մեծամասնութիւն ամէն ատեն — իրեն թիւի առաւելութեամբ խեղդէ աղանդաւոր տաղանդներու բողբոջումը, պէտք է որ անիկա ցուցադրուի, մէջտեղ դալ, քնդհանուր օրէնք կազմէ, ամենէն ուժով տարրը ըլլայ. նկատելու է որ հասարակութիւնն ալ միջակութիւններէ բաղկացած ըլլալով մեծ մասամբ, իր կարգին միջակութիւնները կ'որդեգրէ, զանոնք կը տօնէ, անոնց հետ հանդիստ կը զգայ ինքզինքը, անոնց հետ կը մտերմանայ, հետեւաբար ամէն վտանգ կայ որ արդէն միջակութիւնը նոյն իսկ առանց նպատաւորաւ ըլլալու, յաղթանակէ և մեծապէս ազդէ հասարակութեան մը մտաւոր և բարոյական զարգացումին վրայ:

Բայց խնդիրը ինքնին կնճռոտ է. միւս կողմէ, եթէ մտածենք որ ամեն ընկերական վիճակ իր դոյութեան իրաւունքը ունի, քանի որ ան իր այդ իրաւունքը կը պահանջէ, եւ եզրակացութեան մը լսելի դժուար պիտի ըլլար մեզի համար երբ Արեւմուտքի ամենէն խելացի զլախները անգամ կը վարանին և հարցումներու շարք մը միայն մէջտեղ կը հանեն զգուշանալով բնականաբար վերջնական բառը ըսելու:

ՀԱԿԱՖԷՄԻՆԻՍՏ ՇԱՐՃՈՒՄԸ

ԱՄԵՐԻԿԱՅԻ ՄԷՋ

ԵՐԵՒԱՆ

ՐԱՆՍԱԿԱՆ կարեւոր ամսաթիւերէն մը 1903 Դեկտեմբերի թիւը ի մէջ այլոց կը պարունակէր շատ շահեկան յոգուած մը՝ կանանց բարձրագոյն կրթութեան մասին. մեր ազնիւ ընթերցողները որոնք առիթը չեն ունեցած յիշեալ հանգիստ տեսնելու, կը կարծենք որ ամէնէն աւելի պիտի հետաքրքրուին այդ յոգուածով, քանի որ բովանդակ զարգացեալ կանանց աշխարհն է որուն շուրջ կը դառնայ խնդիրը:

Եւրոպայի և Ամերիկայի մէջ կանանց շարժումները եւ անոնց ձեռք անցուցած իրաւունքներուն օրրատօրէական աճումը ընդհանրապէս սա կարծիքը գոյացնել տուած են որ, իգական սեռին բարձրագոյն և այրերու հաւասար կրթութիւն մը ստանալը ընդունուած իրողութիւն մըն է այլ եւս. Բայց ֆրանսական հանդէսին ակնարկուած յոգուածը կուգայ զօրաւորապէս հերքումը տալ ասոր, իր հետեւեալ ուշագրաւ տողերով. —

Ամէնէն անակնկալ և զարմանալի նորութիւնը այս տեղամ ալ Ամերիկայէն կուգայ. Տարբեր սեռերու համակրթութիւնը, որ ֆէմինիստ շարժումին տարած մեծագոյն յաղթանակն է ապահովաբար, եւ որուն շնորհիւ բազմաթիւ Ամերիկոհիներ երկար ատենէ ի վեր այրերու հաւասար կրթութիւն մը կը ստանային, ներկայիս մէջ վտանգի տակ է: Յայտնի է որ 1833ին առաջին անգամ Միացեալ Նահանգաց Օհայօ գաւառին Օպերիինի դուէն կը որ իր դուստրը բացաւ կանանց առջեւ: Սակայն այսօր, դարձեալ Ամերիկայի մէջ է որ օրաթերթերու եւ հանդէսներու միջոցաւ կատաղի պայքար ընկած է կանանց բարձրագոյն կրթութեան դէմ. այսօր կը ջանան բոլոր ուսանողուհիներուն առջեւ փակել համալսարաններու դռները, եւ բոլոր կին ուսանողները հաւաքել միայն կանանց յատուկ դուէններու մէջ, որ պիտի ենթարկուին մասնաւոր ծրագրի եւ ըէժիմի մը տրամադրութիւններուն. աւելի յստակ խօսելով, կին ուսանողներու համար կը մտածուի ստեղծել կրթական վիճակ մը որ այրերուն ունեցածէն աւելի ստորադաս ըլլայ:

Եւ զարմանալին այն է որ այս հակա-

Ֆէմինիստ շարժման առաջին նշանը կուտայ Շիքակոյի Համալսարանին նախագահ Տօքո. Հարրիս, այսինքն այն անձը որ ատեն մը կանանց ազատագրութեան եւ իրաւունքներու ջերմ պաշտպան մըն էր, բայց հիմա առաջնորդ կը հանդիսանայ այս ողբալի յետադարձ շարժումին, իր ետեւէն տանելով ուրիշ բազմաթիւ հակաֆէմինիստ գործիչներ:

Ինչ է պատճառը այս յանկարծական փոփոխութեան. գուցէ ասիկա անխուսափելի եւ վաղանցուկ հակազդեցութիւն մըն է, որ սովորաբար յառաջ կուգայ շատ արագութեամբ կատարուած յառաջդիմութիւններէն յետոյ: Թերեւս հակազդեցութիւնը կարելի է վերագրել տնտեսական ու ընկերային այն պայմաններուն, որոնք ուղղակի ծագում կ'առնեն դասակարգային ու սեռային մրցակցութիւններէն:

Բայց պատճառը որն ալ ըլլայ, իրողութիւնը միշտ կայ ու կը ինչպէս մէջտեղը: Միւս կողմէ, բնականաբար չահեկան կ'ըլլար գիտնալ թէ արդեօք միակ Ամերիկա՞ սկսած է պայքարիլ կանանց համալսարանական կրթութեան դէմ, թէ հակաֆէմինիստ շարժումը ընդհանուր հանգամանք մը ունի:

Եւրոպայի մէջ ճիշդ է որ ֆէմինիզմը ունեցած է դանդաղ ու նուազ փառաւոր ընթացք մը, այլ սակայն օրըստօրէ ազդեցութեան չըջանական կը շահի անկախ լոյն բայց ապահով յաղթանակներով: Գրեթէ եւրոպական բոլոր համալսարանները բաց են կանանց առջեւ: Վերջին վեցամսեայի միջոցին ֆրանսական զանազան համալսարաններուն մէջ ուսանողուհիներուն թիւը կը հասնէր 1399-ի. եւ ուրիշ երկիրներու համալսարանները աւելի մեծ թուով կ'ընդունեն ունին: Մէկ քանի ազդութեանց մէջ, զոր օրինակ Ֆրանսա, Անգլիա (1869), Իտալիա (1870) եւ Պելճիգա (1875) երեսուն տարիէ ի վեր կ'ընկնէր համալսարանական կրթութիւնը կըստանան: Կը տեսնուի որ բաւական երկարատեւ չըլլան մը բոլորուած է արդէն, հասկնալու համար թէ համալսարանական կրթութիւնը ինչ արդիւնքներ կուտայ: Ուրեմն որոնք են այս փորձառութեան հետեւանքները:

Այս հարցումին պատասխանը գտնելու համար ֆրանսական հանդէսին խմբագրութիւնը հարկ դատեր է դիմել Եւրոպայի նշանաւոր համալսարաններու տեսուչներուն եւ անուանի ուսուցչապետներուն՝ անոնց կարծիքը ստանալու համար: Երկար կըլլար հոս ներկայացնել այն բազմաթիւ պատասխանները որոնք ստացուած են գերմանական, ֆրանսական, անգլիական, չուէտական, աւստրիական, հոլանդական եւ ուրիշ համալսարաններէ: Բայց ուշագրաւ է յետագայ եզրակացութիւնը զոր հանդէսին խմբագրութիւնը կը հանէ իր ստացած պատասխաններէն:

Եւրոպական համալսարաններու մէջ կ'ընկնէր հակառակորդներ չունին. պատասխանող բոլոր ուսուցչապետներն ալ ֆէմինիստներ են, կամ գոնէ հակաֆէմինիստներ չեն: Գրեթէ բոլորն ալ կ'ընդունին որ կ'ընէր այդ մարդուն հաւասար իրաւունք ունի բարձրագոյն կրթութեան: Անոնցմէ մէկ քանիները միայն սահմանափակումներ կ'առաջարկեն, բայց երկրորդական կէտերու մէջ միայն. ու ամէնքը միաբերան կը հաստատեն երկու սեռերուն համակրութեան յառաջ գալիք բարիքները:

Սուպրիմ Գրական Կաճառին տուայէնը՝ Մ. Գրուազէ կըսէ. մեր լսարաններուն մէջ կանանց ներկայութիւնը կարեւոր օժանդակ մըն է ուսանողներու դաստիարակութեան գործին համար: Անոնք, ուսանողները, կանանց ներկայութեան շնորհիւ միշտ վայելուչ արտաքին մը կ'ունենան:

Ուրիշ ակնաւոր անձեր կը հաւատեն թէ կանանց ներկայութիւնը եւ երկու սեռերու միջեւ յառաջ եկած ընկերական յարաբերութիւնները — մանաւանդ հիւսիսային երկիրներու համալսարաններուն մէջ — ամենուրեք ալ բարոյականին վրայ շատ լաւ ազդեցութիւն կ'ընէ: Կ'ընկնէր աւելի անհական կըլլան, առանց իրենց հմայքէն բան մը կ'ընդհանրուի, իսկ այրերը աւելի ազնիւ ու բարի կըլլան:

Վերջացնելէ առաջ, ցոյց տանք այն վճռական եզրակացութիւնները որոնց կը յանգի ֆրանսական թերթին խմբագրութիւնը, իր կատարած քննութեան արդիւնքին վրայ հիմնուելով:

Ա.—Եւրոպական համալսարաններուն մէջ երկու սեռերու համակրութիւնը ունի բազմաթիւ առաւելութիւններ, եւ մէկ հատիկ կարեւոր անյարմարութիւն մը, որ կ'անյայտանայ սակայն, եթէ երկու սեռերն ալ ստանան համահաւասար նախնական կրթութիւն:

Բ.—Կ'ընկնէր իրենց տարբեր առաւելութիւններով եւ թերութիւններով ուսմանց ընթացքին մէջ եւ քննութիւններու ժամանակ ցոյց կուտան իրենց դասակից այրերուն հաւասար կարողութիւններ:

Գ.—Եթէ համալսարանական կրթութիւնը միշտ ալ այսօր կ'ընկնէր մէջ երեսն չհանեց նշանաւոր հանճարներ, բայց գոնէ անոնցմէ շատերուն միջոց տուաւ որ իրենց համար ստեղծեն պատուաւոր ու անկախ դիրք մը:

Եւ կարծեմ, այս երեք կէտերը բաւական են արդարացնելու համար կանանց բարձրագոյն կրթութիւնը: Շիքակոյի Համալսարանին Բիշօփսը Հարրիսն ուրեմն ինչ մտածումներէ թելադրուած՝ յառաջապահ կը հանդիսանայ ամերիկեան հակաֆէմինիստ շարժումին: Ահա այսպէս չահեկան հարց մը Տրուած ըլլալով այդ լայնախոհ Ամերիկացիին անցեալ գործունէութիւնը՝ ինչպստ կանանց դատին, դժուար է ենթադրել թէ իր կարգին Ամերիկա ալ լուրջ պատճառներ չունի ներկայ հակաֆէմինիստ շարժումը ստեղծելու:

ՏՈՒՆԻՆ ՅԱՐԴԱՐՈՒՄԸ

(Յ Է Մ Ի Ն Ա)

Ին մը ինչ չափով որ իր արդու զարգը խնամելու պարտական է, նոյն չափով ալ պէտք է ուշադրութիւն րնէ իր տանը յարգարմանը: Գեղեցիկ սրահ մը ամէնէն վայելուչ չըլլանալն է գեղեցիկ կնոջ մը, հետեւաբար աւելորդ չըլլայ թերեւս երեւմէն գաղափարներ տալու քիչ ծախքով եւ դիւրաւ սենեակ մը պէտք ձեռնարկ աշխատութիւններու մասին:

Մեր տանտիրէներուն պէտք չկայ յիշեցնել թէ ամենատարրական եւ առաջին պայմանը գեղեցիկ սրահ մը ունենալուն՝ մաքրութիւնը եւ պարզութիւնը է: Եթէ առաջինին մէջ միշտ անթերի գոտանուած են, երկրորդին մասին թերեւս պէտք չէ խճողել աւելորդ իրերով եւ տարասեռ առարկաներով. ասիկա առաջին նշանն է գէշ ճաշակի. օրքան ալ միջոցներ համեստ ըլլան եւ կարասիները պարզ, նորէն կարելի է զանոնք գեղեցիկ ձեւով մը կարգի դնել եւ ջանալու է պզտիկ ծախքերով զանոնք պնդել. պատկերներէն եւ ծաղիկներէն զատ օրոնք միշտ հաճելի երեւոյթ մը կուտան սենեակին, միւս բոլոր զարդարանքները պէտք է որ բանի մը ծառայեն:

Այսպէս լուսամտիփները մեծ օժանդակ մըն են սենեակի մը կահաւորման մէջ. գոյնղոյն կրնան ըլլալ եւ այդպէսով գիշերը սենեակին բոլոր կարասիները թերեւս մը կը հագուին իր գոյնով. երբ մանաւանդ լուսամտիփը վարդագոյն է, զուարթութիւն ներշնչող միջոցաւ մը յառաջ կը բերէ. շատ դիւրաւ կարելի է պատրաստել զանոնք. պէտք է կմախքը դնել եւ լուսամտիփին մեծութեան չափով նուրբ մետաքսեայ կերպաս մը, նախընտրելի է ֆուլար կամ ծալուած մուսլինը. առաջին պարագային փոթեր չի ներել եւ հաստատելու է լուսամտիփին երկու եզրերուն վրայ. երկրորդ պարագային փոթի պէտք չկայ այլ եւս. կարելի կը ծածկուին ժապաւէնով եւ մասնաւորապէս կը յանձնարարենք մէկ քովէն արուեստական ծաղիկներու փունջ մը. վարդերը կը նախընտրուին այս միջոցին եւ ապահովաբար ոչինչ կայ այնքան գեղեցիկ քան լուսամտի փունջի մը վրայ վարդերու փնջիկներ: Ուրիշ անգամ առիթը պիտի ունենանք խօսելու բարձրութեւ, արկղերու եւ ուրիշ կահաւորումի վերաբերեալ նիւթերու վրայ:

ԱՇԽԱՏԱՆԻ ՆՈՐԱՐ

★ Անցեալ չաբաթ երեկոյ, Բերա, Սրանտիտի չքեղապէս զարդարուած սրահներուն մէջ, տեղի ունեցաւ այնքան ատենէ ի վեր Բերայի Հայ-Լույսի սայթներուն խօսակցութեանց գլխաւոր նիւթ կազմող՝ ՄԱԹԻՆ ՅԱՆՈՒՅԵԱՆ, ՊԱՐԱՀԱՆԴԵՍԸ, մեծ չքեղութեամբ եւ պերճութեամբ: Այս պարահանդէսը եղանակին աշխարհիկ իրողութեանց մեծադոյն գէտընէր ապահովապէս:

ՄԻԱՄԻՏԻ ՄԸ ԱՐԿԱԾՆԵՐԸ

Բ.

ԱԽՏԻՆ ՎԱԽԸ

Չ Ի Ֆ Թ Է - Ս Ա Ր Ա Ֆ

ՄԻՌՈՒՆ ԶԻՆԱՆԻՆ

ՍԱՆ տարուն նոր կո-
խած էի երբ բաժնուե-
ցայ ծննդավայրէս ու
Մօնթէլիէ մեկնեցայ
բժշկական համալսարան մտնալու հա-
մար։ Մինչեւ այն ատեն մօրեղբորս ան-
ներող բնաւորութեանը ու խիստ հսկո-
ղութեանը տակ էի մեծցած, առանց կա-
րենալու ինքնաբեր շարժում մը ընել,
ինչպէս կրիայ մը պիտի չի կրնար շար-
ժիլ իր պատեանէն անկախ ու դուրս։
Մօրեղբայրս, ծեր ամուրի, բարոյականի
վրայ իրեն յատուկ անյուր դաւանանք-
ները ունէր, որոնք տարիքին բերմունքը
չէին ապահովարար, քանի որ կը հաւաս-
տէին թէ, երիտասարդութեանը ատեն ալ
անանկ եղած էր ան։ Մերութեանը ուրիշ
բան չէր բրած եթէ ոչ աւելի չեղտել դա-
նոնք։ Ամուրիութիւնն ալ ոչ նուազ դառ-
նացուցած ու խստացուցած էր զայն, թէեւ
ինք կը սիրէր կրկնել միշտ որ իր ժուժ-
կայ ու հանդարտ կեանք վարելուն չնոր-
հիւն էր որ կրցած էր չուտել ու զիզել
իր մեծ հարստութիւնը։ Կերեւայ թէ կե-
րադէր զիս ալ միեւնոյն սկզբունքներուն
ծառայեցնել ու իր կեանքը տալ ինծի
օրինակ, աշխատիլ, ազօթել, դրամ զիզել,
մինչդեռ ես ալ կզգայի որ ընդհանրապէս
ընութիւնը դրած էր մէջս խառնուածք մը
որ աւելի կը միտէր զբօսնելու, վայելելու,
մսխելու։

Իր գերդաստանին միակ արու շառա-
ւիղն էի ես եւ իր բովանդակ հոգը ու
սէրը իմ վրաս էր, թէեւ առանց երբեք
յայտնի ընել ուզելու։ Մեր ընտանիքին
մէջ ամենէն յարգուած անձն էր ան եւ
միշտ պատուոյ տեղը ունէր այնչափ ա-
ւելի որչափ նիւթապէս անկարող էին
ծնողքս եւ մեր բոլոր բարեկեցութիւնը ու
ապագան անկից էր կախուած։ Յաւիտե-
նապէս իր շուքին վրայէն քսելու էի
ստիպուած, առանց երբեք օր մը համար-
ձակելու չեղում մը փորձել, երբ մանա-
ւանդ քսանամեայ առոյգ ու անառակ տղու
տենջանքներ զլուխ կը վերցնէին ներսս
եւ ինծի անծանօթ աշխարհներ թեւակո-
խելու հրաւերներ կը կարգային։ Սիրտս
ուժով կը զարնէր, երբ տարեկից աղջիկ-
ներ կը կարմրէին զիս տեսնալով եւ չեմ
զիտեր ինչո՞ւ անոնց նայուածքին տակ
քսելիս կը մոռնայի սարսուղին, երբ

մէկէնիմէկ մօրեղբորս սարսուղ սաստիկ կու-
գար զիս թմրութենէն դուրս հանելու։

Չի կրցայ բնաւ գիտնալ թէ, զիս
բժիշկ ընելու գաղափարը ուրկից եկած
մտած էր իր զլուխին մէջ, երբ ատիկա
այնքան հակառակ էր իմ արամադրու-
թիւններուն ու խառնուածքին եւ որոնք
ծնողքս ալ պիտի չի համակերպէին, եթէ
համարձակէին։ Այդպէս բնած էր պղտիկ
եղած ատենս կատակի ձեւով, երբ հիւան-
դանար ինքը, նոյնը ուղեց ընել երբոր
մեծցայ։ Պէտք եմ ըսել նաեւ որ յաւիտե-
նական հիւանդկախ մըն էր ինքը եւ
ինքզինքին վրայ գործող բոլոր յատե-
տրամադիր։ Չինքը ճանչցողներուն մեծ
բազմութիւնը երկուքի էր բաժնուած կար-
ծիքով։ մէկ մասը կը պնդէր որ տկարա-
կաղմ ըլլալուն համար է որ չէր ուզած
կարգաւիլ։ միւս մասը՝ ամուրիութեան
հակառակօրէ, կուգէր որ ամուսնացած
չըլլալուն համար վատառողջ եղած ըլլար։
Ոչ մէկը կարեւորութիւն ունէր ինծի հա-
մար, ոչ միւսը, այլ տեսակ մը գտնու-
թիւնով կը խորհէր այն տաժանքին՝ որուն
ստիպուած էի ստիպալ, խաղալով միջրոպ-
ներու հետ որոնցմէ սոսկում կ'իմանայի,
զիտելներու հետ՝ որոնց տեսքը զիս հի-
ւանդ կրնէր եւ հիւանդներու հետ՝ որոնցմէ
պղծիլ կ'երազէր ամէն վայրկեան։

Բայց ո՞վ թելադրեր էր իրեն, զիս Մօն-
թէլիէ խրկել, որուն բժշկական համալսա-
րանը, անվիճելիօրէն աշխարհահռչակնե-
րէն է, երբ մինչեւ այն ատեն զիս իր բէ-
շէն իսկ գտնելու չէր հաւանած, նոյնչափ
անծանօթ մնաց ինձ, թէեւ քիչ չօրհնեցի
իր յիշատակը։ Որովհետեւ այդ պարագան
էր որ զիս դժուարին կացութենէ մը ա-
ղաթեց։ Հետեւոր ու խիստ համարձակ
բարեբերով երկրի մը մէջ որուն վրայ մէկէ
աւելի հէքեաթունակ բաներ էի լսած ու
պահած, մատաղ երեւակայութեանս մէջ,
միս մինակ ու առանց մօրեղբորս հսկողու-
թեան մնալու հեռանկարը միայն բաւեց
որ, բժիշկ ըլլալուն ծրագիրին խանդովին
փարիմ, ի մեծ զարմացում ծանօթներունս,
ծնողքին ու նոյն իսկ մօրեղբորս, որ բա-
րեբեղաբար բան մը չէր կռահեր այդ
մասին։

Երբոր Մօնթէլիէ հասայ, դեռ ուժը օր
կար, գասերուն ու արձանագրութեան
տետրակին բացուելուն։ Ամէն կողմէ ինծի
պէս նորոնջաներ, հին ուսանողներ եւ
անոնց հետ անխոստափելի հորիզոնական-
ներ կը թափէին ծովեզերքներէն, ծննդա-
վայրերէն, զբօսանքի կեդրոններէն։ Տա-
կաւին որ եւ է ծանօթ չէր եկած։ Միս-
մինակ էի զրոյանս, բացի մօրեղբորս
տուած առաջին ամսականէն, որ ծայրը
ծայրին հաշուուած պիւտեճէի մը վրայ ձեւ-
ուած էր, բարեկամներու հետ երկար բա-
րակ խորհրդակցութեան մը մէջ, ունէի
տարիներու շրջանին մէջ, նուիրուած ու
չի կերտած գրամներու հաւաքածոն։

Մեսաթրիի չոգենաւին մէջ ութ օր ինչ
երազներ էի հիւսած, ատ գրամով ընելիք-
ներուս վրայ եւ սակայն երկու օր է որ
հոս եմ ու չեմ գիտեր ինչո՞ւ տխմար վախ
մը զիս կը կաշկանդէ ու խուսափիլ կու-
տայ ինծի գրաւիչ ու գրգռող նայուածք-
ներէ։ հրաւերներէ, առաջարկներէ, որոնք
կարծես այնքան աւելի բազմաթիւ ու
շուրջպատող կը գտնային կոր, որքան
կը հասկնային նորեկ ու պարզունակ միա-
միտ մը ըլլալս։

Վախկոտութիւնը նոր բան մը չէր
բնութեանս մէջ, ոչ ալ անոր պղտիկ գի-
ծերէն մին, արուած ըլլալով տարիներով
ճշդուած վիճակ մօրեղբորս խիստ ձեռ-
քին տակ, ինչպէս որ շատ բնական էին
Մեսաթրիի չոգենաւին մէջ, միտքիս մէջ
պոռթկացող յանդգնօրէն անառակ ծրա-
գիրները, մէկու մը համար որ մէկ ծայ-
րայեղութենէն ուրիշի մը յանգած էր։
Բայց վախը պէտք եղածէն աւելի խորունկ
արմատներ ձգած էր ներսս, զիս բոլորո-
վին ազատ թողելու համար եւ ահա վե-
րերեցաւ, այն պահուն իսկ երբ ոտքս
ցամաքին վրայ դրի։ Ամէն անգամ որ,
փողոցի մը անկիւնէն, կէս մութին մէջ
լեռնալի մը՝ գոր սակայն ես չէի ու-
շանար ինծի սիրահարած պարկեշտ գե-
ղուհի մը կարծելու, համբար մը նետէր
ինծի, ժպտելէ առաջ մէյ մը ետիս կը
նայէի տեսնալու համար թէ մօրեղբայրս
չէր կեցած հոն եւ իր երկայն մատնե-
րովը ականջս քաշելու չէ՞ր պատրաստ։
Եւ հակառակ գիտնալուս թէ մղաններով
հեռու էր ան հիմա ինչ, եւ դեռ ատեն ու
կարելիութիւն չէր ունեցած հայ ընկեր-
ներու միջոցով վրաս հսկողութիւն ընել
տալու, ինչ որ պիտի չուշանար ընելու
եւ ինչ որ միակ սեւ ըրծն էր, նոր կեն-
ցաղիս այս նորօրինակ հրճուածքներուն
մէջ, անոր ստուերը տեսնալ կը կարծէի
եւ կը փախչէի։

Երբոր իրիկունը, քմահաճոյք մը զիս
մղեց քաղաքին առաջնակարգ ճաշարանը
մտնալու։ Ոսկեղբորուագ ձեղուն, գետնա-
բերձ հայելիներ, թաւիչէ կահեր, գեղու-
հիւներ, փայլուն արցունքալիւր Գոնէ հոգ,
ապահով էի որ մօրեղբայրս պիտի չի հա-
լածէր զիս, քանի որ գիտէի թէ, սուղ
տեղուանքէն չէր արտոժեր ան, եւ նորէն
մասնակի համարձակութիւն մը եկաւ
վրաս։ Միակ սեղան մը զատած էի, երբ
շատ շանցած, դուրսէն բարձրահասակ ու
որբամարմին, մանկամարդ կին էմ եկաւ
զէմս տեղաւորուեցաւ թէեւ հապիւ երեք
օրէ ի վեր հոն էի, բայց արդէն իսկ սկսած
էի զանազանել պէրուհիներու հագուածքը՝
լուրջ արցունքալիւրէն։ Դէմքի կինս շատ
պարզ ու վայելուչ էր հագուած։ Մատն
ալ ամուսնական մատնի ունէր։ Ստոր
վրայ նայուածքս պարտաւորեցաւ միւս
սեղաններուն վրայ թեւած իւր Բայց ա-
տով հանգրձ ստիպուեցայ խօսք ուղղել

իրեն, ներողութիւն խնդրելով, ոտքս ոտքին դպելուն համար զոր չեմ գիտեր թէ ես էի ընդդ թէ ինք, ինչ որ բաւեց սակայն որ, այ միւս սեղաններուն վրայ հաց չի քննադատել եւ իմիջովս գոհանալ:

Ինչպէս ըսի, նուրբ ու լուրջ կին մըն էր. տարիքին ու հասունութեան լրումին մէջ, ինչ որ հրապոյր մը աւելի էր ինծի պէս գիտահաս անփորձի մը համար: Սեւ մազերը, օրումն նորութիւն համեմատ, լայնօրէն երկուքի ճեղքուած՝ ճակատին վրայ եւ թեթեւ կոճակաւ որումով մը վարած գոյննքով պէս կ'իջնային ականջներուն վրայ, ուր մարգրիտ օգեր՝ պղտոր, փայլով մը կը ցոլանային, ելեքտրական լոյս մըն ու իր թուի մորթին ընդհանրումին մէջ: Իր պզտիկ խառնուրդի բերանը աւտեն կը գտնար թէ՛ կերակուրները ներս առնելու, եւ թէ անհատնում հարցումներով զիս շրջապատելու, օրոնց պարզմտօրէն ու կէտ առ կէտ կը պատասխանէի միայն ինծի պահելով մօրեղբորս խտաբարբոթեան պարագան ու անոր հասկըցրել ջանալով ատ միեւնոյն մօրեղբորս մեծահարուստ մը բլլալը, ինչ որ կ'զգայի թէ տեղի տաք վերաբերումի մը մէջ կը դնէր խոսակցութիւն ինծի նկատմամբ: Գէշը հոն էր որ ես ալ միեւնոյն գիտութիւնը չէի կրնար կոր ունենալ իրեն կարգ մը հարցումներ ուղղելու, մասնաւորապէս ամուսնական մատնիին մասին որ իր թեքաքող տառապանքները կը հակասէր եւ զիս չարաչար մտազրազ կը դարձնէր:

Գիտութեամբ այնպէս բերաւ որ, կամ տոյնպէս ուղեցիկն որ կերակուրնիս միտ:

«Ծ Ա Ղ Ի Կ» Ի Թ Ե Ր Թ Ո Ն Ը (3)

Ա Ն Ո Ւ Չ Ք Ս

(Վ.Ի.ՊԱՍ ԹՈՒՐԿԵՆԷՅԻ)

ՈՒՄՆԻՆ ճաճանդին մէջէն անցա՛ք, գոչեց Անուշը, զայն խորտակեցի՛ք:

Աչքերը դարձուցն գետին վրայ, իր մթին կոհակները կը շտապէին մակղկին շուրջը:

— Կրթութեւ բարով, լսելի եղաւ գետ անգամ մը:

— Մտեալութիւն, աւելցուց կակին:

Ատկիւրը եղերեց, իջալ եւ ետեւ նայեցալ բայց ալ մարդ չտեսալ գիմնցի եղերը, լուսինն ճաւաղալով կ'երկնար նորէն ոսկեղէն կամուրջի մը պէս մէկ ամբողջէն միւսը:

Կանկերի մէկ հին վաղին վերջին դաշնակուծութիւնները լսելի եղան կարծես քաղաքումի մը պէս: Կոկին իրաւունք ունէր, այդ հեռաւոր եւ զանաւոր զին յուզեցին եղական ձեւով մը:

Գետնորդ մէջէն տուտ կը համէին խորունկ մթնոլորտի մը մէջ կորուսած յամարար ներքին շնչով խեղճեալ օդը եւ երբ իմ պզտիկ սենեակս մտայ, յոգեղս մինչեւ խոր մղդուլումս գագնն ու նորո՛ւ պատումս մէջ չեմ գիտեր ինչ մեծ եր-

սին լմննալ, ես վճարեմ ու մէկտեղ դուրս ելլանք: Մութէն օգուտ քաղելով, բոլոր ուժս մոլովեցի ու թեւք մտայ: Մէկտեղ սուրճ մը առնելու հրաւիրեցի: Չի մերժեց: Մըծարանէն ալ դուրս ելլալուս ան էր որ թեւք մտաւ, հրաւիրեց զիս որ մինչեւ տուն տանիմ ձգեմ զինքը: Չի մերժեցի: Հետեւեալ օրը, կէս օրին մօտ էր, երբոր տուն դարձայ, յոգնած, քնատ, ուժասպառ: Առաջին հեշտութիւններս ու առաջին յուսախաբութիւններս, զիջուած գրկառում մէջ, կը քղզային կատարի կերպով եւ ես նոր աշխարհի մը մէջ ունեցած յուզումներուս, հաճոյքներուս ու պատարանքներուս տապ ընկճուած, անկողին ինկայ, գրեթէ հիւանդ:

Տարիներով, բժշկական ուսանողի մը հոմանիսն է եղեր ան սպասելով որ վիշակաւոր առած օրը իսկ ամուսնանան, որուն իրը հաւատարմութեամբ էր ամուսնականէ այդ մատնին, զէթ ինք այնպէս կըսէր: Ատ մատնին կը պահէր ան հիմա, իբր իշտուակ մը իր առջի սիրո՞յն, թէ ցոփուհիէ տարբեր բան մը երեւալու համար ինծի պէս անփորձներու աչքին: Խնդիրը հոգ չէ: Բայց առջի առդ իրիկունէն իսկ, խոստացաւ ըլլալ ինձ հաւատարիմ հոմանունի, ամբողջ ուսանողութեան շրջանին, պայմանով որ բժիշկ եղած օրս կարգուիմ հետը: Նոր տալագրութիւն մը իր անցեալ կեանքին, նոր փորձ մը՝ իր վիժած պայմանագրութեան: Հապա մօրեղբրս: Եւ սակայն այն գիշերուան համար խոստացեր էի:

Երկու օրէն ինքզինքս գտայ: Զգուանք

ճանկութեան մը, ինչ կ'ըսեմ արդէն երջանիկ էի, ինչո՞ւ, չպիտի կրնայի ըսել ոչ ինչ տեղեւոր ոչ իսկ ինչի՞ երազելու, եւ սակայն երջանիկ էի:

Այս տարբերակ եւ քանակի զգալիութիւններու շտապեցն առատութիւնը գրեթէ խնայեցնել կուտար ինծի, ամբողջութեամբ անկողին մտայ եւ աչքերս դրեցու վրայ էի երբ մէկէն յիշեցի թէ բոլոր երեկոյթի միջոցին չէի խորհած իմ անհատաւորութիւն վրայ: Ինչ կը նշանակէ աւսիկալ, ըսի ինքզինքիս, արդեօք ալ սերահար չեմ, բայց այս հարցումը անպատասխանի մնաց եւ քնացայ ինչպէս աղայ մը օրօրցնի մէջ:

Գ.

Հեռեւեալ առտուն, արթնցած բայց դեռ անկողինս մէջ էի, երբ լսեցի գաւազանի մը հարուածը օդառահալիս ներքեւ եւ ձայն մը, որ կակինը ըլլալը ճանչցայ, ինծի զրկեց եւ երբը:

«Դեռ քեզի կը գտնամ քունին բաղակներուն մէջ, «կուգամ՝ քեզ արթնցնել կիթարիս ձայնով»:

Ամապարտեցի դուռս բանալու:

— Բարե՛ւ, ըսաւ ինծի, մտնելով, կանուխէն քեզի անհատաւորութեամբ կ'ըսէ՛ր, բայց օդը այնքան գեղեցիկ է, տեսէք քանակի զգալիութիւնը, ցօղը, ծիծեռնակներուն երգը...:

Ինչն ալ արդէն իր վարդապետայն տյտերով, մաղբրան խոսողութիւններով եւ կէս մը լսաց վիզով, սուտաւորեալ բայց թարմութիւնը ունէր:

Ար հապառէի, իմ պզտիկ պարտեզս գոցեցի եւ նստալովս մը վրայ նստեցայ, հոն մեղի խոհուրդներն եւ անպատասխան խոսակցիլ:

Կակին ինծի յայտնեց իր արագոյն ծրարիւրները՝ իր անկողին հարստութիւն ունենալով եւ մէկ

մը, ու վախս, ճիշտ, յաւիտենական վախս նորէն վրաս էին խուժած եւ անկարելի կը դարձնէին ինծի քալ մը առնել գէպէ առջի գիշերուան տունը: Եթէ սակայն ես չի գագի, տն եկաւ: Ատ կնիկները մեր գիտցածներէն չեն եւ մէկ մը չի բռնեն մէկուն օձիքէն: Զարմանալին հոն է որ զայն տեսած վարկեանէս, վախս ալ, զղուանքս ալ կը փարատէին հրաշքով եւ իրեն հետեւելու խօլ բաղձանք մը զիս առաջ կը մղէր, ինքնավար կողքի մը պէս: Ու հովուերգութիւնը այն ատեն գագար առաւ երբ անձնական խնայողութիւններս ու մօրեղբորս տուած դրամին ալ մէկ մասը ցնդեցնէ, համալրարանը վերաբացուեցաւ ու հայ ուսանողները եկան՝ օրոնց մեծ մասը բարեկամներ՝ արդէն: Բայց այդ ութ օրերուն մէջ, սիրային գործերու մէջ խակ միտքս ինչ բաներ ու ինչ բաներ տեսաւ ու սորվեցաւ, շնորհիւ անհուն վարձատրութեան, զէմեկով առաջին այդ կնիկան՝ օրուն բովանդակ լիտամուծութիւնը կը պարտկուէր իր լուրջ կնիկան գիմադրներուն ու արգուզարգին ետին:

P. C. N. (բժշկական նախապատրաստական կարգ. Physique, Chimie, Histoire Naturelle) դասընթացքին ընդունուած էի, բայց առաջին օրերը կանոնաւորապէս չէր քալեր գետ դպրոցին մեքենան, ուրկից օգտուելով, երէց կարգի ուսանող, նախկին բարեկամ մը, որ ստորի մը միայն ունէր ալ բժիշկ բլլալու, առաջնորդեց զիս, քաղաքին մէջ տեսակ մը ուստագնացու-

մը կոխում չունենալով, կ'ուզէր ինքզինքը նկարչութեան տալ եւ միայն մէկ բանի մը վրայ կը ցաւէր, այն էր ուշ սկսած ըլլալը եւ շատ ժամանակ կորսնցուցած ըլլալը պարագայ տեղը, իմ կարգի իրեն կը յայտնէի իմ ծրարներս եւ առիթէն օգտուեցայ իրեն խօսելու համար իմ գագարդ սիրայ վրայ: Համբերութեամբ մտիկ ըրաւ զիս, բայց կըսէր ինքզինքը որ սրտիս ցաւերը քեզ կը շահագրգռէին, քաղաքավարութեան համար մէկ երկու անգամ հառաչելէ ետք ինծի առաջարկեց իր տունը երթալ եւ étudie երբ տեսնէ, անմիջապէս ընդունեցայ եւ մեկնեցայ: Անուշը տունը չէր, պանդակապետահին ըսաւ որ աւերակներուն մէջ ըլլալու էր: Այսպէս կը կոչէին առատական հին դղեակի մը մնացորդները որ կը բարձրանար քաղաքէն երկու կամ երեք քիլոմէթր հեռու:

Կակին գիմնաց բացաւ բոլոր faïences-ը, կը գիտէի որ իր նկարանները շատ կեանք եւ ճշմարտութիւն ունէին, լայն եւ յանգուզն բան մը՝ բայց ոչ մէկը չէր աւարտած եւ գծագրութիւնը անճիշտ թուեցաւ ինծի: Անկեղծօրէն կարծիքս յայտնեցի:

— Այո՛, այո՛, պատասխանեց ինծի հաւատելով, իրաւունք ունիք, բոլոր այս բաները գէշ շինուած են եւ բաւական հասուն չեն, ինչ ընեմ: Բաւական չեմ աշխատած եւ վերջապէս պատկան թուրքութիւնը պատճառ կ'ըլլայ տար: Որքան տեսն որ գործը ծրարի վիճակի մէջ է կարծես թէ, արծիւ մըն է որ օգին մէջ կը սաւառնի, ամբողջ տիեզերքը ցնցելու ուժ կ'ըստէր, ինչպէս գործադրութեան տկարութիւնները վրայ կը համին եւ լիտայ... յովուութիւնը:

թեան զոր բժշկական ամէն նորոնձայ ուսանող պարտաւոր էր ընել, նախ պարտեցանք բժշկական վարժարանին ճոխ թանգարանը ուր խիստ չատ բաներ կը հետաքրքրէին երեւակայութիւնս: Բայց ինչ որ ամենէն աւելի ազդեց միտքիս վրայ, ամենէն վերջը, թանգարանին ծայրը, վարագոյրի մը վեր առնուելովը երեւան եկած սիֆիլիզի խմբակն էր: Գաճէ բնական մեծութիւնով ու գոյնով կիներ ու մարդիկ, ամբողջովին մերկ, իրենց մարմիններն վրայ կը ցուցադրեն ժահրոտ վէրքերու ու անոթի խեղութիւններու տեսարան մը, որուն առջեւ անկարելի է չի զարհուրիլ ու չի սարսռալ:

Պէտք եմ ըսել որ ես ալ, մօրեղբայրէս ոչ նուազ հոգածու ու գուրգուրացող առողջութեան վրայ ու սոսկացող հիւանդ ըլլալէ, տեսակ մը դաղափարական սկսած էի գտնալ, ապագային ունենալիք արհեստիս մէջ, որիչ հիւանդներ դարմանելէ առաջ ինքզինքս խնամելու եւ ուրիշներ մահուանէ աղատելէ աւելի, իմ իսկ կեանքս ու առողջութիւնս երկարաձգելու միջոցներ սորվելու ետսէր ձգտումի մը մէջ: Եւ այդ հիւանդ ըլլալու վախէն էր որ, առջի շարժումն ասիւմար շահատակութիւններէս առաջ եկած չատ բնական զգուշացում միանալով անհուն ցաւ մը ներարկեց հոգիս մէջ եւ տաք քրտինք մը կոխեց վրաս: այդ մահատուներ խմբակին առջեւ, որոնց ամէն մէկուն աղւոր փայլուն դէմքերը բնաւ չէին կասկածի տար, այդ զարշափածոյն ու թարախալից վէրքերը՝ որոնք ծածկուած կը մնային խորհրդաւոր վարագոյրին տակ:

Պաշտօնութեան քանի մը խօսքեր ուղղեցի իրեն բայց ձեռքի շարժումով մը զիս ընդհատեց, Բաթոններ ժողովեց եւ զանոնք խառն ի խառն նետեց քանաքանի վրայ:

— Եթէ՛ յարատեւութիւնը ինծի չպակսի, բանի մը պիտի հասնիմ, ըսաւ ակունքներուն մէջէն: Հակառակ պարագային պիտի ապրիմ՝ մշտնջենապէս անչափահաս գիւղացի աղուականի մը պէս: — Երթա՛նք, Անուշեան փնտռենք:

Պ.

Հանքան որ մեզի կ'առաջնորդէր դէպի աւելալ՝ կ'եզերէր նեղ եւ անտառոտ հովիտի մը կողմ: Խորը արագ գետակ մը կը հոսեր աղմուկով, քաւրեղ մէջտեղէն, կարծես թէ կ'աճապարէր երթալ կորուսելու մեծ գետին մէջ որը իր կարգին կը տեսնուէր հեռուէն սեպացեալ եւ մնալ լեռնադաշտի մը ետեւէն փայլելով: Կակին ինծի նըշմարեւ տուաւ շատ մը ներդաշնակ լոյսի խաղեր եւ իր խօսքերէն հասկցայ թէ եթէ տաղանդաւոր նկարիչ մը չէր, գոնէ ճշմարիտ արուեստագէտ հոգի մը ունէր: Քիչ մը ետքը աւերակը երեւցաւ մեր աչքին:

Ամուլ ժայռի մը գագաթը անկալ քառակուսի աշտարակ մըն էր, բոլորովին սեւցած, դեռ հաստատուն: Բայց կարծես թէ ճաթած գագաթէն մինչեւ սարսուռ նշնակուած ճեղքէ մը, մասնաւոր ծածկուած պատեր կը կապուէին աշտարակին, բաղեղը կը մագլցէր ազդին անդին: Ճշմարիտ ծառեր կը խոյանային գորշագոյն բացուածքներէ եւ փլած կամարին ներքեւէն: քարոտ արահետ մը կ'երթար մինչեւ մուտքի դուռը որ կամուռն մնացած էր: Բաւական մօտիկցած էինք երբ կանաչի

Անկէց հիւանդանոց անցանք այցելելու: Մոնթելիէի հիւանդանոցը Թրանսայի ամենէն վերջին շինուած ու կատարելագործուած, մեծածախս հաստատութիւններէն մէկն է: Ամէն կողմ պարտեցանք եւ հիմա տպաւորութիւնս չէ որ պիտի տողեմ հոս: Մասնաւորապէս արքայաժողովներու ու սիֆիլիզներու բաժինները կրկին անգամ ըլլալով հոգիս սեղմեցին այդ օրը: Ինծի կուգար որ հոգ, վերակները կամ զգեստները միեւնոյն կեղտոտ կեղեքը կը ծածկէին իրենց տակ, թանգարանին վարագոյրին պէս: Ծաղկատի ու խարտիչագեղ օրիորդ մը երկնային շքեղ նայուածքով, անկողինին մէջէն կարծես օդնութիւն կը փնտռէր մեռել: Ուրիշներ՝ էրիկ մարդ, կնիկ, այցելու կամ գիշերօթիկ հիւանդներ, կը վիտային ալէն կողմ: Ոչ մէկ բաժին այդչափ խնոցուած էր: Տղաքներու բաժինին մէջն ալ, մեծամասնութիւնը, անարիւն, խոյրոտ, անգամայնօք, փորուալց ջրագոյտի, կուգ եւ ուրիշ ամենատեսակի հիւանդութիւններով վարակուած խեղճ ու անմեղ պզտիկներ, ամէնքն ալ այլքայիքի կամ վնասարիտաւորի զաւակներ: Անհասկնալի սրտնեղութիւն մը ներսս կը գալարէր, ես ալ չէի հասկնար ինչո՞ւ, եւ վայրկեան մը առաջ կ'ուզէի փախչիլ առկից, ազատ ու մաքուր օդ չնչելու, միտքս ամոհոփելու եւ կարգ մը տեղեկութիւններ քաղելու համար, բաներու վրայ որոնք հիմա սկըսած էին միտքս պաշարել ու տանջել:

Յիմարանոց չէինք կրնար չերթալ: Բայց առիկա պիտի գար արդէն լեցուն

բաժակը յորդեցնելու: Բայց ի գործի ձախորդութեան պատճառով ու սիրալին գգնազգութեան մը հետեւանքով խենթեցած մէկ քանիններէ, մեծամասնութիւնը, մանաւանդ հարիւրաւոր, հազարաւոր ապուշներու: մեծամասնութիւնը այլքօյիքէին կամ սիֆիլիզիքի, Եւ դեռ ասոնք անկարողներն էին: Հապա տնոնք որ քարեաղզ կարողութիւնը ունին իրենց տուններուն մէջը խնամուելու: Ըսել է աս ժողովուրդին մէկ մեծ մասը այլքօյաւոր է ու արիւտաւոր: Սոսկումը կը յայնար մէջս, հակառակ անոր որ կաթիլ մը այլքօյ բերանս դնող չըլլալով, գոնէ աս կողմէն վախ չունէի: Բայց միւսը: Ո՞վ կրնար ապահովեցնել զիս որ արդէն իսկ ժանս մանրէներ չէին գրաւած էութիւնս: Կամ եթէ բաղդը ունեցած էի այս անգամ յանդուգն խենթութենէս աժան ազատելու, ո՞վ կրնար պնդել որ առաջիկային աս չէր ըլլալիքը երբ տենջանքին օրը նորէն կրճէր ներսս եւ վերակալ տար ինձ, նոյն խօյ ու անհեռատես ընթացքը: Ե՛ս որ քան սորվելու հաստատ գաղափարէ մը աւելի, մօրեղբայրէս հետեւիտասարգական հաճոյքներու կեանք մը վարելու չի եկած:

Հետեւեալ օրն ալ ճշդիւ, նշանաւոր բրոֆէսոր մը քօնֆերացաւ ունէր, սիֆիլիսը ունենալով իրեն նիւթ: Ամէնքը զայցին: Ես ալ՝ խենթի պէս: Սիրտս կը տրոփէր: Արդէն իսկ անկողին մտնալու խօյ փափաք մը կը զգայի ներսս՝ իբր ծանր հիւանդ: Նախ հիւանդութեան պատմականը բոլոր մարդը, ինչ որ բնաւ չէր չա-

նախորդ գիշերն ալ կարծեցի նշմարել թէ իր ձեւերը կեղծ եւ անբնական էին: մեզի զարմացնել կ'ուզէ կը մտածէի, բայց ինչո՞ւ: Ինչ աղայական բան, կարծես թէ գուշակեց մտածումս որովհետեւ ինծի թափանցող եւ արագ նայուածք մը ուղղելով սկսաւ նորէն խնդալ, երկու ոտտուսով պատէն իջաւ, յետոյ պառաւին մօտիկնալով, գաւաթ մը ջուր ուղեց:

— Կը կարծես թէ խմելու համար է, ըսաւ եղբօր, ոչ, վերը պատին վրայ ծաղիկներ կան որ պիտի մեռնին արեւէն չորցած: անոնք պիտի ոռոգեն:

Կակին չպատասխանեց, անկալ մեկնեցաւ գաւաթը ձեռքը եւ մէջ մըն ալ մագլցեցաւ աւերակներուն վրայ: Երբեմն կենալով կը հակէր եւ կատակերգական լրջութիւնով մը քանի մը կաթիլ կը թափէր որոնք կը շողշողային արեւէն: Իր շարժումները շատ շնորհալի էին բայց կը շարունակէի տքրով հետեւիլ իրեն անհամոզութեամբ, սքանչանալով միեւնոյն տառն իր թեթեւութեանը եւ ճարպիկութեանը վրայ: Վտանգաւոր տեղ մը հասնելով անկալ մեզի դիմամբ վախցուց, պղծալի ճիշդ մը արձակելով եւ տնիջնալէս սկսաւ խնդալ: Ասկալ բոլորովին համբերութիւնս հասցուց:

— Բայց ճշմարիտ այժ մըն է, միմեկեց պառաւը ակունքներուն մէջէն, որ ընդհատած էր աշխատութիւնը:

(Շարունակելի)

հագրագետ զիս: Յետոյ անոր ստեղծումները ու աւերները թուեց: Կարծես չի կար հիւանդութիւն մը որ անկէց չի սերէր: Սկսելով ուղեգէն, ամէն բան, բայց ամէն բան կը մնասուէր այդ գոյնային ցաւէն: Ակոսանքս կը կախկախէի, ոչ միայն վախէս այլ եւ նողկանքէս: Յետոյ հիւանդութեան նշանները բացատրեց եւ ոչինչ այնքան մնացած է յիշողութեանս մէջ, որչափ նկարագրութիւնը այդ ամստանիշներուն՝ որոնք կարծես կարմրած երկաթով մը կը գրուէին, կը գրուէին միտքիս մէջ: Վերջէն խօսեցաւ գարմանին վրայ, որ խիստ անկատար, դարման կոչուելու արժանի ըլլալէ շատ հեռու էր: Տակաւին միջորայր չի գտնուած հիւանդութիւն մը՝ այդ գծեղակ ախտը, այնչափ վտանգաւոր որչափ անձանցով, որ ֆիզիքական ու բարոյական բոլոր ուժերը կը քանդէ, կեանքը կը խորտակէ, ապագագ կը վիժեցնէ: Դեղերը որոնք առիւթս ախտը սորուած բաներ են, հիւանդութեան դէմ կռուելով հանգրձ, առողջութիւնը չեն վերագործներ եւ չեն կրնար արգիլել քեզ ապուշներու սերունդի մը նախահայր ըլլալու տարաբարձութենէն: Ընդհակառակը, շատ անգամներ հիւանդութեան չըրածը իրենք են ըրեր:

Հետեւեալ իրիկուն, շաբաթ, բոլոր ուսանողներս սրճարանն էինք: Մեծ բաղձութիւն, մանաւանդ անհանգարտ ուսանողներու ու անպատկառ հորիզոնականներու: Նուագածութիւնը մէկ կողմէն կը թնդայ, միւս կողմէն անհուն brouhaha մը կը բարձրանայ, կ'երկարաձգուի: Ընկերներ թուղթ կը խաղան կամ նարտ: Առջի օրուան բարեկամս որ զիս պորտոգուց զանազան տեղուանք, քովս նստած՝ տեղեկութիւններ կուտայ ինծի, քաղաքին բարքերուն ու ներկաներուն վրայով: Յանկարծ, առջի շաբթուան կինը, որուն հետ խելայեղ վեցօրեակ մըն էի անցուցած, ներս մտաւ, ուրիշ նորահաս ուսանողի մը թեւը մտած եւ զիպուածով կամ չի գտնելով ուրիշ տրամագրելի տեղ, եկաւ մեր միեւնոյն սեղանին առջին, երկու հոգինոց պարագայ տեղը գրաւեց: Ճանչցաւ զիս եւ թեթեւ նշմարով մը բարեւեց, անակ որ ոչինչ տեսաւ իր թեւի պարոնը որ ապահովապէս ինչ ոչ նուազ համբակ մըն էր: Ամուսնական մատնին մատն էր միշտ: Ընկերս տեսնալով զայն ճանչնալ ու բարեւելս, թեթեւ մը գոյնը նետեց եւ անհանգիստ երեւոյթով մը բացատրութիւն ուղեց ինչ: Պատմած էի իրեն արդէն անցած շաբթուան արկածս եւ ըսի թէ նոյն ինքն այդ կինն էր: Այդ պահուն յաղթանակ մը տարածի պէս հպարտ էի:

—Աղուոր կնիկ է, աղէկ ես հանդիպեցի, ըսաւ միշտ մտահոգ երեւոյթով մը: Բայց ես աս կնիկը ճանչնամ պիտի . . . Ասոր համար կ'ըսեն թէ բժշկական քըն-

նութիւնէ կը փախի միշտ եւ ամուսնացած կնկան ձեւեր կ'առնէ ցոփահիներու պարտաւորիչ այդ քննութենէն ազատ մնալու համար: Հիւանդոտ ըլլալու է: Զգուշութիւն, բարեկամս, այստեղ քու գիտցած տեղերէդ չէ, մանաւանդ դիւրին յաղթանակներուն ու խնդամատոյց յարաբերութիւններուն մեծագոյն մասը թուեալոր են: Արդէն, տե՛ս, չրթունքին ու պարանոցին վրայ լայն ու մութ կարմիր արատներ կան, չոր վէրքերու պէս, որոնք ապահովաբար բերանին մէջն ալ ունին իրենց նմանները: Բայց գարմանալի է որ բնաւ հիւանդանոց եկած չունի, ինքզինքը ձրի գարմանել տալու համար, իրեն նման շատ մը կիներու պէս: Բայց քանի որ հսկողութենէ կը փախի կոր, բնական է որ կը վախնայ հիւանդանոց դալէ . . .

Եւ գեռ շարունակեց թերեւս իր խորհրդածութիւններուն շարքը: Բայց ես ալ դադարեցի իմանալէ: Մութ ամպ մը կ'անցնէր աչքերուս առջեւ եւ ամէն բանի տեսողութիւնը կը ցնդէր գէմէս, այն պահուն իսկ, երբ լկտի այդ կինը երկրորդ լիբը մպլիտ մը կը նետէր ինծի: Այդ կարմիր նշանները ինծի ալ հոգ պատճառած էին եւ երբ հարցուցի իրեն, ան ատեն, շատ պարզ պատասխան մը տուաւ անանկ բնական շեշտով մը որ շատ գոհացուցիչ ու տրամաբանական գոյայ ըսածը: Հիմա որ կասկածը մտած էր փորս, ծիծաղելի, ախմար, անհագունելի կը դարձայի այդ պատասխանը: Բայց ի՞նչ ու գուտ: Եղածը եղած էր: Մէկ վայրկեան մը մէջ, աւերող ապագայ կեանքս պատկերացաւ աչքիս առջեւ, ամթալի, թուեալոր, ախտածէտ, փճացած: Սա պոչտած մարմինս, թանկագին առողջութիւնս, որուն համար հոգի կուտայի, յաւէտ պրոծուած, սղմաթաթախ, որդնոտած, վէրքերով պատած, սա դաճէ մարդերուն պէս գորս տեսեր էի առջի օրը ըմշկական թանգարանին մէջ կամ հիւանդանոցին մէջի ախտաւորներուն պէս: Կ'երեւայ թէ դէմքիս գոյնը ու արտայայտութիւնը չափէն աւելի այլայլած էին որ բարեկամս, խռոված, ուղեց գարմանել իր սխալը եւ մըխիթարել զիս:

—Մի՛ վրդովիր այդքան, սիրելիս, ես անպատճառ անանկ է, չըսի: Բերնէ բերան իմացածս ըսի: Ապահով բան մը չեմ գիտեր: Պարզ ենթադրութիւն՝ որ կրնայ սխալ ըլլալ: Քիչ մը անվախ եղի: Նոյն իսկ եթէ իրաւ ըլլայ, ո՞վ կրնայ պնդել որ, առաջին անգամուն իսկ պարտաւոր ես վարակուելու: Նախ տրամագրութիւն ունենալու ես փոխանցուելու եւ յետոյ ուրիշ պայմաններ պէտք են: Չե՞ս գիտեր որ շատ անգամներ մարդարաբերութեան մէջ կրնայ հիւանդոտ կնկան մը հետ եւ ամիսներ ետքը միայն կը վիճանցուի, երբ այդ պահանջուած պայմանները մէկ կուգան: Ինչպէս նաեւ եղած է որ, միեւ-

նոյն ատեն, միեւնոյն ախտաւոր կնկան հետ յարաբերութիւն ունեցող մէկ քանի հոգիներուն մէկ մասը կը բռնուի այդ հիւանդութենէն եւ միւս մասը՝ ոչ: Դիպուածի խաղեր են ատենք եւ հարժեր սիրտ հատցնել . . .

Բայց տեսնալով յուսահատութիւնս,

—Նոյն իսկ եթէ հիւանդ ըլլաս, բնաւ մի հոգ բնոր: Հոս մեռք քեզի կ'նայինք, կ'աղկկցրենք: Դուն ահանջ մի կախեր բրոֆէսորին ըսածներուն:

Ես աւելի իրեն ահանջ չի կախելու տրամադիր էի:

—Եւ յետոյ, յարեց, որչափ ատեն որ, հիւանդութեան որոշիչ անժխտելի նշաններ չունենաս վրադ, բնաւ մի՛ մտածեր այդ բանին վրայ:

Օ՛հ, այդ որոշիչ նշանները, անոնք էին որ հոգիս քանդեցին ամբողջ երկու ամիս: Ամենէն աւելի բրոֆէսորին սա խօսքերն էին ու ահանջիս կը բղղային շարունակ: «Միֆիլիսին միջորայր թիսուսը, ամենէն գտնադներէն է: Առնուազն երեսուն կամ քառասուն օր պէտք է. որոշիչ նշաններ երեւան գալու համար: Երբեմն նոյն իսկ աւելի:»

Ինծի համար, այդ կնկանը ախտաւոր մը ըլլալը գրեթէ ապացուցուածի պէս էր: Կր մնար գիտնալ թէ վարակուած էի թէ ոչ: Ալ օր չէր անցներ որ, ատոր ալ համոզիչ ապացոյցները չի գտնալի վրաս եւ կատաղութիւնս, յուսահատութիւնս, վիշտս չափ չունէին: Դուրսէն դիտողի մը համար, բռնած ընթացքս խնդրութեան յանդէմ շատ հեռու պիտի չերեւար չիտակը: Երթալու տա՛ անխիղճ, անշնորհ, լըրճուկ բողբոսքիս տակը առնելու, ճգնելու խօլ բազանքներով կը թօթվուէի: Այնպէս մութ, անհաճոյ, անպիտան կը թուէր: Որ եւ է ուրիշ կիներ, նոյն իսկ պարկեշտ, տեսակ մը գարշանքով, սրտմտութիւնով կը տեսնայի եւ շատ հեռու չէի ամուրիութիւն ուխտել: Եւ մօրեղբորս սկզբունքները գովելի գտնալէ, որդեգրելէ, գործադրելէ:

Առտու մը բերանիս մէջ պղտիկ, դիպուածական վէրքեր գտնալ կարծեցի: Այն օրը պատահաններս ու վարագոյրները գոց, մութ սենեակին մէջը, սգաւորի մը պէս մնացի, բաղմոցին վրայ տարածուած, գետինին տակը անցած, լեզուով հարիւր հազարներով անգամ խառնելով այդ մանրադիտական պալարները: Երկու օր, երկու գիշեր ցաւատանջ ժամեր անդնելէ ետքը յոյսի նշով մը ճառագայթեց միտքիս մէջ: Վէրքերը անհետանալու վրայ էին: Բժշկական ուրիշ ուսանող բարեկամ մը, որուն ալ յայտնած էի կասկածներս, ըսած էր որ սիֆիլիսին վէրքը քառասուն օրէն առաջ չէր գոցուեր: Ալ սկսած էի ամէնուն ար, ամէնէն արտադրող խօքերուն հաւատք ընծայել: Հաղիւ քիչ մը հանդարտած էի եւ ահա միւս օրը, առ-

ՀՐԵՇՏԱԿԸ

ԿՈՐԻՆԹԱՆԱԳԵՏ

ՅՍ անունը տուի փոքրիկին, արդարեւ հրեշտակ։ Հրեշտակ իր նուաթու չերով, վարդ չըթնեցով,

հրեշտակ իր գանգուր մաղերով ու անուշ աշուկներով։ Հրեշտակ մանաւանդ իր անբիծ ու մաքուր հոգիով, Բացուելու մօտ վարդի կոկոն մըն է ան, հաղիւ թերթիկները կ'երեւին զիտողին աչքին։ Որքա՜ն անուշ է այն, անուշ իր շարժումներուն մէջ, իր ներքին՝ փոքրիկ շատ փոքրիկ աշխարհին մէջ կ'եռայ ազանեակ հոգին սպիտակ։ Աստուածային ի՜նչ շնորհ մը իր բոյնը դրած է անոր էութեանը խորը ու թաքուն ի՜նչ զօրութիւն մը կայ արդեօք հոն, իր բաբախուն կուրծքին տակ անմեղ։ Կը պճլտայ, կ'երգէ, կը դատկէ ու ես հիացիկ աչքերով՝ առանց ամենափոքր կէտ մը իսկ կորսնցնելու՝ կը դիտեմ իր շարժումները անդադրում, իր նայուածքը ազու։ Ամբողջ անմեղութիւն է այն. անմեղութեան ծիրանին հագած է նա իր մարմինին վրայէն։ Բնութիւնը որքա՜ն բարի է, անոր քարոթեան մասին քնաւ երբէք կասկած չունիմ. իր ամբողջութեանը մէջ կենսատու բարութեան աղբիւրն է բովանդակ մարդկութեան։

Ո՛վ բաւ երբեք թէ անմեղութիւնը կրնայ մարմին առնել. վերացեալ բառ մը չէ՞ այս բառը. բայց ո՛չ, իր վերացումին մէջ սքանչելի է այն. մարդուն մարմնային կազապարի զանգուածին մէջ՝ թանձրացած է ան ու իրեւ անմեղութեան զօրութիւն մը, ոյժ մը, սուրբ կեանք մը կ'ապրի անշուշտ, անձայն, հանդարտիկ։

Տանը օրհնութիւնն է այն, չորս զաւակներուն ամենէն փոքրիկը, որ սակայն կ'զգամ թէ մեծ է նէ—Արմինէ՛ իր հոգիով կը տեսնեմ թէ անոր մէջ ստուգիւ հրեշտակ մըն է որ կը բնակի. բայց հրեշտակները մարմին կ'առնեն երբեք։ Մայրերը, ա՛խ մայրերը, եթէ ուզեն հրեշտակներ կը ծնին կամ սատանաներ՝ մահաստուեր։ Եւ սակայն որքա՜ն մեծ երջանկութիւն է, բարեբաղդութիւն է իր աղիքներէն, իր էութեանը խորէն՝ հրեշտակ մը տալ աշխարհի, մարդկային մարմինին տակ ծածկուած հոգեկան էակ մը երկնել։ Մեծ, իրաւքնէ մեծ են այն մայրերը, որոնք հրեշտակներ կը պարգեւեն կամ աստուածային էակներ՝ փոխանակ սատանաներու վոհմակներով աշխարհը լեցնելու։

Մարդիկ, բնութեան այս տկարագոյն արարածները, ամէն ժամանակ հրեշտակ

տուն, հայելիին մէջ ամբողջած պահուս, կոկորդիս վրայ կարծեցի նշմարել մորթի կարմրած պատաններ։ Սոսկումով անեւ լին նետեցի ձեռքէս, կոկորդիս վրայ չի կոխելու համար զայն եւ «վէրքերը դուրս տալ սկսան» պոռացի արցունքոտ ու խեւալեղ։ Անոնք ալ անցան սակայն, բայց ե՛ս գիտեմ ինչ տաժանելի ու անքուն գիշերներէ, ինչ յոռետես ու կատաղի օրերէ ետքը։

Պէտք է ըսել որ զիպուածն ալ քիչ չէր հալածեր կոր գիւս։ Թէեւ այդ կարգի բաներ միշտ կը պատահին, որոնց շատ անգամ կարեւորութիւն չենք տար, մանաւանդ երբ կասկած մը չի կայ ներսի-դիւրսի, բայց այդ երկու ամբիւն մէջ չի մնաց, այդ գեհնային հիւանդութեան ախտանշաններէն մէկը որուն նմանող բան մը չեղար վրաս։ Ծոծրակին վրայ, կոկորդիս չեմ գիտեր որ խողովակէքը կ'ուռնան եղբր եւ ուռեցա՜ն։ Դասի նայողը ով էր։ Մենդավայրս գրախտ մը կը սկսէր երեւալ ինծի ուր մտնալու իրաւունքէն ա՛յլ յաւիտենապէս զրկուած կը կարծէի ես ինքզինքս։ Կ'երեւակայէի մօրեղբայրս որ իր բարկութեան շանթերը կ'արձակէր վրաս։ Եւ հազար երանի կուտայի այն օրերուն ուր իր թեւին տակ անմեղ, անարատ ու քաջառողջ էի ապրած։ Ի՜նչ գէշ բան, հոս գայէս ու մինակ ըլլալէս ետքը, պիտի չկրնայի՞ շարունակել այն վայելքի, հաճոյքի, դրօսանքի կեանքը զոր այնքա՜ն երազեք էի։ Միտս բարով բոլոր ատոնց, բոլոր անցեալ եւ ապագայ անուշ օրերուն։ Փոքր մը հեշտանք չի վայելած, ալ պէտք էր ինձ տառապիլ, դուրս նետուած մարդկային շրջանակէն, ախտաւոր, ծիրած, բորոտած, միքրոպներու բոյն. ու թերեւս հարկ էր մեռնիլ։

Ախտանշանները պատահամներու պէս ետեւէ ետեւ կը խուժէին վրաս։ Հետեւեալ օրը ձայնս մարեցաւ։ Ականջներս կը բզզային, աչքերուս եղբրքները կարմրած կ'այրէին։ Ոսկորներու ցաւս իսկ, ինծի չէր մտաբերել տար որ կրնայի մսած կամ կալիք եղած ըլլալ, որուն ալ անխուսափելի արտայայտութիւնները կրնային ըլլալ վերոյիշեալ նշանները։ Աչքերուս այլ ընկալութեանս ապահով արդիւնքն էր։ Հապա գլուխի ցաւս. Բրօքլիսօրը չէ՞ր որ, քմիծաղով մը ըսաւ թէ այն դարմանալի զլուխի ցաւը որ զիշերները միտան կը բռնէ ու ցորեկները կ'անցնի, սիֆիլիսին յատուկ ու յայտարար երեւոյթ մըն է. ես իսկ խնդացեր էի այդ տեսակ զլուխի ցաւի մը վրայ որ օրուան ժամերը կը ճանշնայ եւ արեւն վախցող, գիտէ երեւալ անոր հեռանալէն, աներեւութանալէն ետքը։ Այդ բանին վրայ խորհելով խորհելով, վերջապէս ստուգեցի որ իմ ալ իրիկուն ըլլալուն պէս կը սկսէր ցաւիլ ինքնութեանիք բան չէ՞ր աս. Բայց կարողութիւն ունէի, պաղարիւնով, լըբ-

ջօրէն քննելու ու հասկնալու որ ատուընէ մինչեւ իրիկուն խեղճ զլուխս այնքան սաստիկ ու այնքան աւելորդ կերպով չարչրկելէս ետքը, բնական էր որ իրիկուն ալ քիչ մը իրաւունք ունենար ան, ցաւելու։ Բայց ես չէի ներեր այդ իրեն եւ ալ ապացոյցի պէտք չէի տեսար։ Ասով հանգրծ գեռ պղտիկ յոյս մը կը պլլար ներսս։

Օր մը այդ յոյս ալ ցնդեցաւ։ Այն տեսակ անտանիշ մը երեւցաւ որ ալ տարակոյսի տեղ չէր մնար։ Արիւնի կոհակ մը պաշարեց ուղեղս ու սկսաւ եռացնել զայն։ Ծաբաթ մը ամբողջ՝ գիշերով ցորեկով անկողինէս չելայ, առանց քնանալու, առանց ուտելու, առանց մարդու երես տեսնալու ուղեղէս։ Աշխարհքէն յոյսս կտրած էի եւ շատ հեռու չէի թերեւս աշխարհէն ալ հրաժեշտ առնել։ Ի՜նչ բան ուժ տուաւ ինծի, տոկալու կարողութիւն ներշնչեց եւ չի թողուց զիս որ անձնասպան ըլլալէ առաջ հիւանդանոց վազեմ, վիճակս ստուգել տալու համար։ Չեմ գիտեր։ Օրն ի օրն կ'ազօթէի, ես որ ջերմեռանդ էի մեծցած, մօրեղբորմէս entrainé եղած։ Բայց այսպէս կամ այնպէս քառասուն օրերը լրանալու վրայ էինք Օ՛հ, համարած այդ քառասուն օրերը։ Ու կը խորհէի որ եթէ այս վերջին, անժխտելի ախտանշան ալ, հրաշքով մը անհետանար, ալ ամէն վախ կը ցըրուէր եւ ես ազատած կ'ըլլայի։ Բայց չէի համարձակեր յոյսալ։ Յոյսի ու ցաւի այնչափ փոխիւփոխութիւններէ վերջը, այնչափ բացայայտ իրողութիւններէ ետքը տակաւին յամառիլ իրականութեան զէմ, եւ սակայն առտու մը տեսայ որ ան ալ անցնելու վրայ էր։ Այն օրը հիւանդանոց փութացի եւ հովանիեցայ այդ անժխտելի կարծած symptômeին ինչ պարզ բանէ մը առաջ եկած ըլլալուն բացատրութիւնը առնելով։

Ատենով կը յիշեմ կարգացած ըլլալ Զօլաի մէկ նորալէպը, ուր ողջ թաղուած մարդ մը, փոսին ու դագաղին մէջ արթննալով ու ժամերով աներեւակայելի տաժանքներով չարչարուելէն ետքը հրաշալի զիպուածով մը կ'ազատի, նորէն լոյս աշխարհի երես կը տեսնայ, եւ կը գոչէ «Ա՛խ, ինչ անուշ է կեանքը»։ Ես ալ այդ օրը հիւանդանոցէն դուրս ելած օրս, ատ յիշեցի ու գոչեցի. «Իրա՛ւ անուշ է կեանքը. բայց առողջութիւնը ոչ նուազ անուշ է եղբր ու թանկագին։ Մէկը ի՜նչ կ'արժէ առանց միւսին...»։

(ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ ՏՈՀՄԻԿ)

ԾԱՂԻԿԻ ԳՈՐԾԱԿԱՆՆԵՐԸ

ՍՍՍՄԱՌՆԱՆԵՐՈՒՄ. — Սաճառնի մէջ «Ծաղիկի» գործակալն է Կարապետ ԷՖ. Տէրմէնեան, որուն պէտք է զիմել բաժանուր զագուելու համար։

ԱՍՏԱՆԱՆԱՆԵՐՈՒՄ. — «Ծաղիկի» բաժանուրագրութեան համար պէտք է զիմել Բաղրամի մեր գործակալ Արսառէս ԷՖ. Փափագեանի։

կը փնտռեն, հոգի կը փնտռեն միասնա-
թեանց մէջ, անապատներու, աւաղ-ստ
աշխարհներու մէջ, գետնագամբաններու
մէջ, քարաւորներու խորը եւ կամ սուրբ
ու նոյնիսկ ան լեռներու բարձունքներուն
վրայ խորհրդաւոր, Բայց, բնաւ, անկէ
չպիտի գտնեն, անոնք, վասն զի հոգի-
ները այդ տեսակ տեղեր չէ՝ որ կը բնա-
կին. այլ ստուգիւ իրրեւ հոգի չունչ կը
չնչեն մարդկային մարմինի մը տակ իրրեւ
հոգեկան շունչ մը անմեղունակ, կամ թէ
բոլորովին սեւ, մթագնած, խաւորին ձեւի
մը տակ իրրեւ գեւ, իրրեւ ստուան, բայց
եւ կը սոսկամ, կ'ահաբեկի՝ մասնակներէն.
աւաղ աւելի կը սոսկամ, եւ կ'ահաբեկիմ
զանոնք երկնող մայրերէն: Որքան տար-
բեր են իրական մայրերը, ու որքան հե-
ռո՛ւ են մայր, ճշմարիտ մայր կ'ընծիւ
արժանաւորութենէն հրէշ մայրերը, որոնք
հրէշներու ծնունդ կուտան: Սակայն մենք
կը նախընտրենք ազնիւ մայրերը, որպէս
զի միշտ ազնիւ հոգիներ երկնեն, սպիտակ
հոգի, անբծ ու մաքուր էակներ կ'ու-
զենք. որպէս զի իրենց նմաններ ունենան
անոնք:

Սքանչացումի ակնարկ մը կը նետեմ
փոքրիկ հրեշտակին վրայ ու նարեկացիին
երգը կը լսեմ. «հրեշտակ ի մարդկանէ,
մարմնատեսիլ քերովբէ, անխառն իրրեւ զոգ
մաքուր որպէս լոյս, անշաղոս ըստ նմա-
նութեան պատկերի արուեստին բարձրու-
թեան»: Գեղեցկօրէն կը պատշաճին այս
խօսքերը անոր, ստուգիւ հրեշտակ, մարմ-
նատեսիլ քերովբէ մը, օգի պէս անխառն,
լոյսի պէս մաքուր ու վճիռ. բարձրու-
թեան վրայ փայլող արուեստակին պատ-
կերին նման անշաղախ, տակաւին բծ մը,
արատ մը չունի իր սպիտակ հոգիին վրայ,
տակաւին աշխարհ անոր վրայ իր մեղքէն
ու ապականութենէն կաթիլ մը չէ՝ կա-
թեցուցած, հոն, այդ անմեղ հոգիին մէջ,
ուր երկնային ցողի մը փայլիլը սեւեւել
կը փորձուի, որ կ'արտացոլայ իր կոյս
դէմքին վրայ, արշալոյսի արուեստակին
պատկերին պէս փայլուն, չողողուն այ-
տերուն վրայ քնքուշ ու նրբին:

Իրենց տունէն ներս մտիւր, ազաւելի
կը նմանի որ կը թռչտի, որ առանց օծի
մը խորամանկութիւնը ունենայու՝ աղաւ-
ելի մը միամտութիւնը ունի: Տակա-
ւին զատապարտելի բուն մը ծածկուած
չէ իր մէջ, եւ ոչ ալ ամբարիշտ զգացում
մը արթնցած է անոր խառնուածքին մէջ
բարեկնորս: Եկքանիկ մըն է արգեօք՝ գե-
ղին՝ իրենց եկքանեկին պէս սիրուն՝ որ
կ'երգէ, կը ճողողէ, կը խօսի, կը խնդայ
ու մայրը արդարացի հպարտութեամբ լեց-
ուած, այո՛ Գրագոսեանց մօր նման հը-
պարտ, իր փափուկ թեւերը կը տարածէ
զայն գրկելու, իր կուրծքին վրայ սեղմե-
լու եւ համբուրելու համար: Եւ ինչո՞ւ
համար այդ հպարտութիւնը չունենայ ա-
նիկա, քանի որ կը զգայ թէ ան իր էութե-
ան թեւերը մէկ մասն է եւ ինչո՞ւ համար ա-
նիկա իր խօսքերուն մէջ նարեկեան շեշտ

մը չգնէ ու հրեշտակ չկոչէ՝ այդ իրապէս
հրեշտակը, զոր մկրտեցի այս անունով:
Անմեղ ու մաքուր հոգիներու համար,
ասկէ լատագոյն մակդիր մը չկայ կարծեմ:

Երջանկութիւն է մօր մը համար, երբ
կը զգայ թէ աշխարհի հրեշտակ մը պար-
գեւած է ինք բարի: Մայր եւ հրեշտակ,
մայր եւ հրէշ, ո՛րքան մօտ են այս բա-
ռերը իրարու: Որքան հրէշ մայրեր կան՝
որոնք հրէշներու ծնունդ կուտան, եւ
որքան հրեշտակ մայրեր կան՝ որոնք հը-
րեշտակ կը ծնին: Երանի՛ թէ բոլոր մայ-
րերը ո՛չ հրէշներ ըլլային եւ ո՛չ հրէշներ
ծնէին, այլ ըլլային հրեշտակ մայրեր ու
հրեշտակ զաւակներ՝ պարգեւէին մեզի:
Անհունապէս մեծ են այն մայրերը՝ որոնք
հրեշտակներու բնակարան ու հրեշտակ-
ներու աղբիւր կ'ըլլան: Այս պարագային
մարդկային ազգի մեծագոյն բարեբաններն
կ'ըլլան անոնք: Մայր մըն է որ Յիսուսը
ծնաւ, մայր մըն է որ Պատտան երկնեց.
մայրերը զանոնք բոլոր ինչ որ եղան ա-
նոնք: Ու մայրերն են որ միեւնոյն ատեն
կուտան ամենէն աննկարագիր մարդիկ:
Մեծ է մայրը իր մայրութեան մէջ, իբրեւ
զուլի մարմնագում անիկա միայն կրնայ
սրբիլ արգունքի կաթիլը մարդուն աչքե-
րէն հոսած. ա՛խ, եթէ մայրերը չըլլային
մարդիկ որքան զժգաղգ պիտի ըլլային.
մայրերու կարօտովը տառապող մարդիկ
միայն կրնան հասկնալ թէ ինչ կը նշա-
նակէ մօր մը կարօտը: Բո՛րի մայրերը
պէտք է սրտի տէր զաւակներ, մաքուր
հոգիներ միայն տան աշխարհի իրենք
եթէ ուզեն իրենց զաւակները կրնան հը-
րեշտակ ընել կամ սատան: Բայց վա՛յ
այն մայրերուն՝ որոնք իրենց զաւակները
սատան կը չինեն. ծանր պատասխանա-
տուութեան մը չլթաներուն տակ պիտի
հեծեծեն անոնք շարունակ:

Մայր եւ հրեշտակ իրարու չա՛տ մօտ
են: Աշխարհէ զուրս հրեշտակ մի՛ փրն-
տուէք, ինչպէս նաեւ մարդոցմէն զուրս
մի՛ կարծէք թէ սատանը դուրս թիւն ունի.
այս երկուքը նոյն իսկ մարդիկ են որ կը
պատրաստեն. թէ սատանի եւ թէ հրեշ-
տակի ծնունդ անոնք միայն կրնան տալ:
Յանհունս բաղդաւոր են անոնք՝ որոնք
հրեշտակ են ու հրեշտակ կը շնորհեն աշ-
խարհի, ու մեծագոյն զժգաղգ են անոնք
որոնք սատաններով կը լեցնեն ընկերու-
թիւնը:

Երեւակայութեանս առջեւ միշտ նէ—
Արմինէ, իր անմեղունակ հոգիով որպէս
թէ հրեշտակ մըն է, որ երկնքի կապոյտ-
ները ճեղքելով եկած մարմին առած է:
Փափաք մը, զոր ունիմ սրտիս խորը. սա՛
է որ ամէն ճշմարիտ մայր անանկներ ու-
նենար. ու մեծագոյն բաղձանքը, զոր ու-
նիմ անոր նկատմամբ. սա՛ է որ անիկա
միշտ հրեշտակ մնայ հրեշտակ իր մարմի-
նով ու իր հոգիով, միշտ մաքուր լոյսի
պէս, անխառն օգի պէս ու իր ներքին աշ-
խարհին մէջ միշտ, մինչեւ վերջ զգայ լու-
սաւոր փայլիլը Արուսեակին, անբծու-
թեան, անմեղութեան, հոն, իր ներքին
աշխարհին մէջ, որ մեծ աշխարհին պէս
աշխարհ մըն է անոր մէջ նետուած հինգ
գարուններէ ի վեր: Մնայ միշտ շուշան
մը սպիտակ, ազաւելի մը միամիտ, տառ-
րակ մը մնող եւ խօսուն հրեշտակ մը
հրեշտակապա՛հ իր տան:

ՊԱՐՁ ՊԱՏՄՈՒԹԻՒՆ ՄԸ

ԼՈՂՈՒԹԵՐ ՖՈՒՍՏ

ԵՏՈՅ, արհամարհոտ ժը-
պիտ մը սկսաւ սիգալ
շուրթներուն վրայ, մտիկ
բաւ վայրկեան մը լուռ-
թեան, եւ հպարտ՝ տեսնելով շուրջը բա-
րեկամները որ ականջնին եօթը բացած կը
սպասէին իր խօսքն՝ շարունակեց.

— Բաւն տարեկան էի, երբ, կյորուկ
գիրուկ ժառանգութեան մը տէր, ձեզեցի
էրզրումը ուր արեւը տեսած էր զիս
առջի անգամ, Պոլիս եկայ, իերա հաս-
տատուեցայ:

Շատ չանցած նշանաւոր եղայ բարե-
կամներու եւ բարեկամութիւններու ճոխ
collection-ով մը:

Երթալով կը շատնար իրենց թիւր եւ
երթալով կը նրբանար ու իտէալ բան մը
կը դառնար երջանկութիւնս:

Ստակը կ'արհամարհէի ինչպէս փրի-
սովայ մը՝ նրբային վազանցուկ վայե-
լու մեները, եւ ժամանակի սրբնթացութեան
գաղափարը ունէի... անդրջնեղհեղեան
ժայռի մը չափ, երբ՝

Երբ ապշումով տեսայ եւ չուզելով հա-
ւատացի թէ տասը խեղճուկ ոսկիներէ զատ
բան մը չունէի:

Յուսահատելու կամ անձնասպան ըլ-
լալու մէջ չի տատաւեցայ երբէք...
երկուքը մէկէն որոշեցի:

Տխուր գիշեր մըն էր ձմեռի. աղօտ
լոյսը կանթեղին կ'ոգեվարէր սենեակին
մութին մէջ՝ ինչպէս յուր իմ սիրտիս մէջ:
Սեղանին վրայ աւարճանալի՝ անհամ-
բեր ու tragique ինծի կը նայէր:

Գոթսային տաղնաւներու մէջ կը խար-
խափէի — չեմ գիտեր քանի՛ դարէ ի վեր—
երբ սենեակիս դուռը զարկին: Մառան
նամակ մը կը բերէր ինծի:

Նամակ անման որ մի քանի մօգա-
կան ու մեղրոծարան բառերով ցիր ու
ցան բաւ վիշտերս բոլոր:

— Ամուրի հօրեղբայր մը, Լոնտոնարը-
նակ, կանխած էր զիս երկրաւոր կեանքի
հրաժեշտ տալու մէջ, 127,800 ոսկի կտա-
կագրելով իր երիցս երախտապարտ եղբօ-
րորդին:

Ուրախութիւնը բարեկամներուս՝ մեծ
եղաւ եւ ցնծութիւնը բարեկամութիւնե-
րուս՝ անհուն:

Այդ ուրախութեան, այդ ցնծութեան
զրդիչը սակայն թուեցաւ ինծի քիչ մը
պղտոր: Ինծի՞ համար էր միթէ այդ բերկ-
րանքը թէ լոկ իրենց համար:

Թեթեւ տրամաբանութիւն մը վաւե-
րացուց թիւ 2 հաւանականութիւնը:

ՄԵՐԸ ԿԱՊՐԵՑՆԷ

ԵՐՈՒԱՐԴ ԳՕԼԱՆՃԵԱՆ

Եւ ահա պէտքը զգացի առնական ընթացք մը բռնելու :

Հաշիւ բրի. 39 բարեկամ եւ 17 բարեկամուհի ունէի, բոլորն ալ, դրսէն, իրարմէ տնկեղծ, իրարմէ անթերի :

Փաղաքուշ բառերու, անուշ ժպիտներու, յարգալի բարեւաններու տեղատարափ մըն էր կ'երթար :

Ուղեցի գտնել արժեքներ սիրոյ ու գուրգուրանքի այդ նշաններուն :—Քաղցր ժպիտ մը — շուրթներուն համեմատ — 16էն մինչեւ 28 զըշի կուգար : Աղու նայուածք մը — աչուներուն գեղեցկուծ թեան համեմատ — 11էն մինչեւ 21½ զըշի կը նստէր : Համարոյնք կային կէս ոսկիի, ուրիշներ 3¼ ոսկիի : Ակնածու բարեւաններու եւ քաղաքավարական հաճելի ձեւերու իւրաքանչիւրը, վրայէ վերայ, 12½ զըշի կը համապատասխանէր :

(Խղճամտօրէն կատարուած սա փոքր statistique-ը իր ճշգրտութեամբը յայտնարարութեան հերքում մը կուտար Անգղիացի humorist-ին սա խօսքին. — «Երկու միջոց կայ ճշմարտութիւնը այլալիւր՝ 1. Երգում ընել. 2. Վիճակագրել») :

Շարունակելով հաշիւս հաստատեցի թէ — զարմանալի զուգահեյթութեամբ մը — 10 ոսկի պիտի ունենայի դարձեալ, հինգ տարի վերջը :

Ձեռքնք, ըսի, կանգ առնենք անյապաղ :

Եւ այդ բարեբաւտիկ վայրկեանէն սկսելով ամէն օր բարեկամի մը կամ բարեկամուհիի մը անունը շնչեցի ցանկէն, պաղարիւնով :

Կուրօքէն չէի գործեր. բայց միաքս զրաժ էի այդ խառնակութեան մէջէն լաւագոյն բարեկամ մը եւ լաւագոյն բարեկամուհի մը զատել եւ պահել ինծի :

51 օր վերջը հասած էի նպատակիս. բարեկամ մը եւ բարեկամուհի մը միայն կը մնային ինծի :

Բայց ասոնք, ո՛հ, ասոնք, la crème des crèmes !

Բարեկամս՝ բարի երիտասարդ մը, հաւատարիմ, զիս խորելու անկարող, անձնուէր, ճշմարտասէր : Բարեկամուհիս՝ սիրուն հիանալի աղջիկ մը, զիս պաշտող, ստակի անտարբեր, ի մի բան աղջիկ մը որ զիս ինծի համար կը սիրէր :

Երբ կը մտածէի յաջողութեանս վրայ զգլխիչ ուրախութիւն մը պարել կը սկսէր սիրտիս մէջ, եւ անհուն ու անսահման պիտի ըլլար երջանկութիւնս, եթէ՛

Եթէ, անցեալ չարաթ, բարեկամս ու բարեկամուհիս, ինձմէ գաղտնի սենեակ մը առանձնացած պահներուն, վրայ հասած չըլլային :

Այսօր ո՛չ բարեկամ ունիմ, ո՛չ բարեկամուհի :

Ս

ՌԱՆՅ սիրոյ, ինչպէս գիտնալ այս Պարսպ, ինչպէս քրտնիլ իր խորհուրդն և չմոռնիլ, Յաւին լիճին մէջ, Մէրս չընէր զիս կարապ Մ'որուն երգէն կը սարսուռ ջուրը բիւ :

Միամիտ երգըս զոր սնոյց բնութիւնն, եւ որ ըրաւ կիսն հանդուրտ Մայր մը հսկող, խեղդէ իր մէջ Պարսպին զօղը անհուն, ինչպէս ոստիւն մը՝ զիշերուն մրկոտ քօղ . . . :

Ոչինչ կայ շուրջս. — անհո՛ւն դալուկ, անհո՛ւն ցուրտ. Միայն Մէրը կը մրմնէ առանձին . . . : Փնթիլ կուտայ իմ տխրութեան սառած շուրթ, Բալեցնէ մենիկ կոծակը կեանքին . . . :

Եւ երբ հնչէ վսեմ ժամը Պարսպին, Ո՛վ կին, որ ինձ քրտնիլ տուիր իր խորհուրդ, Լանջը լանջքի մէջ, մե՛ծ համբոյրով մը խորի՛ն, Պիտի վանե՛նք իր անանձն, դաժան Յուրտ . . . :

ԲՇԶ ԿԸՆՔ ՈՐՅՆՔԸ

ԱՄՈՒՍՆՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ԱՊԱՀԱՐՁԱՆ

(ՄԵԿԵԱՐԱՆԱԿԱՆ ՈՒՍՈՒՄՆԱՍԻՐՈՒԹԻՒՆ)

Գրեց ՊՕՏՐԵԼԱՐԱՆՈՒԹԻՒՆԸՐԻ

ԱՄՈՒՍՆՈՒԹԻՒՆ

(Շար. բիւ. 2, 3 եւ 4)

ԱՄՈՒՍՆՈՒԹԵԱՆ ՎՐԱՅ ԸՆԴՀԱՆՈՒՐ ԾԱՆՕԹՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

16. — Զաւակին հայրը կամ մայրը միայն մեռած կամ իր կամքը յայտնելու անկարելիութեան մէջ է : — «Եթէ երկուքէն մէկը մեռած կամ իր կամքը արտայայտելու անկարելիութեան մէջ է, միւսին հաւանութիւնը կը բաւէ» : (Յօդ. 149) : Որով, հայրը ըսենք թէ մեռած է. մօրը հաւանութիւնը պէտք է բաւէ. զաւակը պարտաւոր պիտի չըլլայ իր հօրենական ծնողներուն հաւանութիւնը ստանալու : Աս ասանկ է, նոյն իսկ եթէ մայրը վերստին ամուսնացած է, ինչպէս նաեւ եթէ նոյն իսկ, նորէն կարգուած ըլլալով, իր զաւակին խնամակալութիւնը իրմէն առնուած ըլլայ. (յօդ. 395) :

[Կանոնադրապէս, հօրը կամ մօրը մեռած ըլլալը պէտք է ապացուցուի, մահուան վկայադրով մը, եթէ անկարելի ըլլայ այդ վկայադրը ճարել, կարելի է աւոր տեղը նօտարական գիր մը բերել կամ նոյն իսկ յետապրող ամուսինին վկայութիւնը առնել պարզապէս : Օրէնքը, զաւակին հօրը կամ մօրը մահուան համագոր կը նկատէ այն պարագան՝ ուր իր կամքը յայտնելու անկարելիութեան մէջ կը գտնուի ան. Այդ անկարելիութիւնը կրնայ ֆիզիքական, բարոյական կամ օրինական ըլլալ. Ֆիզիքական՝ երբոր զաւակին հայրը կամ մայրը, զեկուցուած կամ նոյն իսկ ենթադրական

կերպով բացակայ է : Բարոյական՝ խելագարութեան պարագային : Եթէ յիմարին վիճակին մէջ պայծառամտութեան շրջաններ կան, պէտք է օգտուիլ անոնցմէ, անոր հաւանութիւնը առնելու համար : Օրինակա՛ն՝ երբոր մէկը իր հայրական իշխանութենէն կը զրկուի :

17. — Զաւակին հայրը ու մայրը մեռած կամ կամքերն յայտնելու անկարելիութեան մէջ են, եւ կամ մէկը մեռած եւ միւսը իր կամքը յայտնելու անկարելիութեան մէջ է : Այս վարկածին պարագաները թ. 150 յօդուածն է որ կը կարգադրէ : «Եթէ հայրը կամ մայրը մեռած կամ իրենց կամքը յայտնելու անկարելիութեան մէջ են, մեծ-հայրը ու մեծ-մայրը անոնց տեղը կանցնին. Եթէ անհամաձայնութիւն ըլլայ մէկ կողմէն մեծ-հօրը ու մեծ-մօրը միջեւ, մի միւսին մեծ-հօրը հաւանութիւնը կը բաւէ : — Եթէ երկու կողմերուն մեծ-հայրներուն ու մեծ-մայրներուն միջեւ անհամաձայնութիւն ըլլայ, հաւանութիւն առնելու պէտք չի մնար» :

Եթէ ամուսնական չափահասութեան տարիքը չի թեւակոխած՝ զաւակին հայրը ու մայրը մեռած կամ կամքերն յայտնելու անկարելիութեան մէջ են, մեծ-հայրը ու մեծ-մայրը կ'անցնին անոնց տեղը :

Եթէ միայն հօրենական, կամ մի միայն մօրենական մեծ-հայր ու մեծ-մայր ունի, զաւակը պէտք է անոնց հաւանութիւնը ուղէ : Եւ սակայն, եթէ մեծ-հօր ու մեծ-մօր միջեւ կարծիքի տարբերութիւն ըլլայ, մեծ-հօր հաւանութիւնը ձեռք կուտայ : Որով, ըսենք թէ կարգուիլ ուղող զաւակին հօրենական մեծ-հայրը ու մեծ-մայրը ողջ են դեռ. մայրական կողմի բոլոր ծնողները մեռած են : Մեծ-հօր հաւանութիւնը ձեռք կուտայ. բայց պէտք է որ գէթ խորհուրդ հարցուած ըլլայ մեծ-մօրը, ինչպէս որ ենթադրել կուտայ կարծիքի տարբերութիւն բառը : Ուրեմն օրէնքը մէկ զիծի մեծ-հօր ու մեծ-մօր նկատմամբ կը գործադրէ այն միեւնոյն կանոնը զոր զրաժ է հօր ու մօր համար. (յօդ. 48). մեծ-հօրը կարծիքը, ինչ որ ալ ըլլայ, կը յաղթէ մեծ-մօրը, իր կնկանը կարծիքին : Ասոր ալ շարժառիթը այն է, ինչ որ էր հօրը կարծիքին առաւելակշռութեան ատեն :

Եթէ երկու կողմի մեծ-հայրերը ու մեծ-մայրերը ողջ են, օրէնքը կը վճռէ որ, երկու գիծերուն միջեւ անհամաձայնութեան մը պարագային, հաւանութիւն առնելու պէտք չի մնար : Ուրեմն երկու զոյգերէն մէկուն հաւանութիւնը կը բաւէ որ առաւելութիւնը կարելի ըլլայ. բայց պէտք է երկու կողմի զոյգերուն ալ խորհուրդ հարցուի : Որով, ամէն մէկ կողմը իր հաւանութիւնը տուած պիտի սեպուի, եթէ մէկ կողմին, միակ ողջ ամուսինը տուած է իր հաւանութիւնը կամ երբ երկուքն ալ ողջ եղած ատեն մեծ-հայրը տայ իր հաւանութիւնը :

[Այս ամենը կը յանգի հետեւեալ կիրարկութիւններուն :

Առաջին կիրառութիւնը. Զաւակը թէ հօրենական և մօրենական թէ մեծ-հայր և թէ մեծ-մայր ունի: Մօրենական մեծ-հայրը կը հաւանի, միւս երեքը կը զլանան իրենց հաւանութիւնը: Ամուսնութիւնը կրնայ կատարուիլ. ինչու որ, մօրենական մեծ-հայրը հաւանած ըլլալով, մօրենական կողմը հաւանած կըլլայ, և միւս կողմին մերժումը կարեւորութիւն չունի նոր, սա պատճառով որ երկու կողմերուն կարծիքի անհամաձայնութիւնը, հաւանութիւն առնելու պէտք չի ձգեր: Որով, մէկ կողմին մեծ-հօրը հաւանութիւնը, միւս երեքին կարծիքին կրնայ յաղթել:

Երկրորդ կիրառութիւնը. Զաւակը հօրենական մեծ-հայր ու մեծ-մայր ունի, բայց մօրենական մեծ-մայր միայն ունի. այս վերջինը կը հաւանի, միւս երկուքը, երկ-կնիկ, կը մերժեն տալ իրենց հաւանութիւնը: Ամուսնութիւնը կրնայ կատարուիլ. ինչու որ մօրենական կողմը որուն միակ ներկայացուցիչն է մօրենական մեծ-մայրը, կը հաւանի կոր. որով երկու կողմին միջև կարծիքի տարբերութիւն կայ և առիկայ իսկ պատճառ է որ հաւանութիւն ուզելու պէտք չի մնայ ալ: Ուրիշց կերեւայ որ սեռի գերակշռութիւնը որ գոյութիւն կրնայ կոր ունենալ, միեւնոյն գիծին մեծ-հօր ու մեծ-մօր միջև, ուժ չունենար կոր մէկ գիծէն միւսին վրայ]:

18. — Հօրը, մօրը կամ ուրիշ ծնողներու հաւանութիւնը պէտք է գոյութիւն ունենայ, այն վայրկեանին իսկ ուր պսակը տեղի կունենայ: Իրաւ ալ, զաւակը պայմանագիր կնքելու հարող վիճակի մէջ դնելու համար, պէտք է ուղի հաւանութիւնը եւ տրամաբանութիւնը ալ չը պահանջէ որ, ան, պայմանագիր կնքած վայրկեանին տրդէն կառող ըլլայ այդ բանը ընելու:

[Ուրիշց կը հետեւի որ.

1. Օրէնքին պահանջած հաւանութիւնը կանխաւ տուող ծնողը, կրնայ զայն ետ առնել, և այն ատեն պսակը անկարելի կը դառնայ: Իր հաւանութիւնը ետ առնել ուզող ծնողը, պէտք է պաշտօնապէս զեկոյցի կամ ընդդիմադրութեան եղանակով խմաց տայ պսակը ընելու ձեռնհաս քաղաքային պաշտօնեային: հակառակ պարագային, այս վերջինը, հաւանութեան ետ առնումը ըլլալը չի գիտնալով պսակը պիտի կատարէր, միմայն հաւանութեան գիրին հաւատ ընծայելով:

2. Երբոր կանխաւ հաւանութիւն տուող ծնողը պսակէն առաջ մեռնի, անոր հաւանութիւնը անգոր կը նկատուի: Ըսենք թէ, զաւակի մը հայրը մեռած է և մայրը նոտարական գիրով իր հաւանութիւնը կուտայ, անոր առաջադրած ամուսնութեանը համար, բայց պսակէն առաջ կը մեռնի: Զաւակը պարտաւոր է իր մեծ-հայրերուն ու մեծ-մայրերուն հաւանութեանը դիմելու:

2ի մոռնանք նաեւ ըսել որ զաւակ մը ո և է բողոքի իրաւունք չունի իր հօրը, մօրը կամ ծնողներուն որոշումին դէմ, որոնք կը մերժեն իր ամուսնութեանը մասին հաւանութիւն տալ: Զաւակին ծնողները, նոյն իսկ իրենց հաւանութիւնը մերժելուն շարժառիթները անգամ ցոյց տալու պարտաւոր չեն]:

19. — Զաւակը իր ամուսնական ջափառութեան տարիքը քեռակալած է, որ է քսանըմեկ եւ քսանընից տարու, սեռերուն համեմատ: Այն ատեն, ամուսնութեան տեսակէտով, իր կամքին տէրն է. իր ծնողներուն մօրժումը անյաղթելի արգելք մը չէ ալ, այն միութեան մասին, զոր ինք առաջադրած է կնքել: Եւ սակայն, որովհետեւ զաւակ մը, իր կեանքին ամէն մէկ թուականին, պատիւ ու յարգանք պարտի իր ծնողներուն. որովհետեւ, միւս կողմէ, մարդ իր ամէն տարիքին մէջ տրամադիր է խենդութիւններ ընելու, եւ բարի խրատներ՝ որոնք իրեն ընական պաշտ-

պաններէն կուգան, կրնան երբեմն անգուղիքն եղբէն ետ քաշել զաւակ մը՝ որ կիրքէն վարուած, գէշ ու սգեղ միութիւն մը կնքելու կը պարտաւորուի: Վերջապէս, որովհետեւ, ծրագրուած ամուսնութիւնը ապագայ ամուսններու ընտանիքը կը շահագրգռէ, եւ ատոր համար արդարացի է որ այս վերջինն ալ գէթ իր ձայնը լսելի ընել տալ, օրէնքը թոյլ չի տար զաւակին որ, նոյն իսկ ամուսնական չափահասութիւն ունենալէ ետքը, կառգուի առանց իր ծնողներուն խորհուրդ հարցնելու:

Որով ամուսնական չափահասութիւն ունեցող զաւակ մը, պարտաւոր է, իր ծնողներուն հաւանութիւնը չունեցած պարագային, գէթ անոնց խորհուրդին դիմելու: Այդպէս կրտէ. յօդ. 151ի առաջին հատուածը: «Ընտանիքի գաւակները, երբոր յօդ. 148ի որոշած ջափառութիւնը կ'ունենան, ամուսնութեան կնքելէ առաջ, պարտաւոր են մեկին ու յարգական գիրով մը իրենց հօրը եւ մօրը, կամ եթէ ասոնք մեռած կամ իրենց կամքը արտայայտելու անկարելիութեան մէջ են, մեծ-հօրը ու մեծ-մօրը խորհուրդը խնդրելու»: Հակառակ իր ընտանիքին կամքին կարգուիլ ուզող զաւակը, այսպէսով ստիպուած կրլայ կոր, անոր հետ բացէ իրաց պայքարելու: Օրէնքը կը յօտայ — այս յօսք զժողովարար ի դերեւ կելլայ յաճախ, — որ այդ պայքարը ի վերջոյ համաձայնութեան մը պիտի յանգի, կամ ազգականները՝ իրենց խրատներով յաջողելով հրաժարեցնել զաւակը, իր առաջադրած միութեանէն, կամ ծնողները թուշալով եւ վերջապէս ուզուած հաւանութիւնը տալով:

20. — Զաւակին ո՞ր ծնողներուն պէտք է խորհուրդ հարցնել, յարգական գիրի միջոցով: Ամէն անոնցմէ, որոնցմէ իր ամուսնութեանը համար հաւանութիւն ուզելու պարտաւոր պիտի ըլլար եթէ ամուսնական չափահասութիւն չունենար եւ եթէ անոնք կը մերժեն տալ հիմա իրենց հաւանութիւնը: Այս տարազը շատ աւելի պարզ է, յօդ. 151ի տարազէն: Ըսենք որ զաւակին հայրն ալ, մայրն ալ ողջ են եւ կը մերժեն հաւանութիւն տալ: Երկուքին ալ զատ զատ խորհուրդ հարցնելու է: Եթէ անոնցմէ մէկը միայն կը հաւանի ամուսնութեան, կը բաւէ միայն միւսին խորհուրդ հարցնել: Միեւնոյն բանը, եթէ զաւակին հայրը կամ մայրը միայն մեռած կամ իր կամքը յայտնելու անկարելիութեան մէջ է: Վերջապէս, եթէ հայրը ու մայրը, երկուքը մէկ մեռած կամ կամքերն յայտնելու անկարելիութեան մէջ են, զաւակը պէտք է դիմէ մեծ-հօրը ու մեծ-մօրը խորհուրդին, այն պարագային երբ ասոնք հաւանութիւններ զաւանան:

21. — Իր ծնողներուն խորհուրդին դիմող զաւակը, կրնայ անոնց մերժումէն

անմիջապէս ետքը, պսակի արարողութեան ձեռնարկել, թ. 151 յօդուածին երկրորդ հատուածը կրտէ. «Յարգական գիրէն ետքը եթէ նորէն հաւանութիւն չի տրուի, ամիս մը վերջը կարելի է պսակ կատարել»: Օրէնքը կը յօտայ որ այս յապաղումին մէջ, համաձայնութիւն մը կրնայ գոյանալ զաւակին եւ ծնողներուն միջև: Եթէ համաձայնութիւն չի գոյանայ, զաւակին կամքը պէտք է քաշէ: 1803ի քաղաքային օրինագիրքին թ. 152 եւ 153 յօդներուն համեմատ, եթէ յարգական գիրէն ետքն ալ հաւանութիւն չի տրուէր, «ամիսը մէկ մը, ուրիշ երկու անգամ եւս յարգական գիր պիտի խնդրուէր» երբոր զաւակը ամուսնադն քսանընից տարու աղջիկ էր կամ երեսուն տարու մանչ էր: 20 յունիս 1896ի օրէնքը որուն վրայ խօսեցանք արդէն, բարեփոխեց յօդ. 152 եւ 153ը, որոնք ամուսնութիւններու կնքումին համար, ոչ արդարացի խոչընդոտներ նկատուեցան:

[Շարլ Ֆէրրի մէկ հակածաղիքը աւելի առաջ կերծար. յարգական գիրի ձեւակերպութիւնը բոլորովին կը ջնջէր: Այդ առաջարկը մերժուեցաւ: Միեւնոյն բաղդին արժանացաւ Պ. Լըմբի մէկ նուազ պայմանական բարեփոխութիւնը որ հօրը ու մօրը մեռնելէն ետքը մեծ-հօրը ու մեծ-մօրը յարգական գիրեր խրկելու պէտքութիւնը կը ջնջէր:]

22. — Օրինաւոր գաւակը բնաւ ծնող չունի պզտիկ կամ մեծ. — «Եթէ ոչ հայրը, ոչ մայրը, ոչ մեծ-հայրը, ոչ մեծ-մայրը ողջ են կամ եթէ այդ ամէնքն ալ իրենց կամքը յայտնելու անկարելիութեան մէջ են, քսանը մէկ տարուն չի քեռակալած աղջիկները ու մանչերը չեն կրնար կարգուիլ ամուսնը բնաւանական ժողովին հաւանութեանը»: (Յօդ. 160):

Որով, երբոր ծնողազուրկ զաւակ մը քսանըմէկ տարու եղած, չափահաս է, կրնայ կարգուիլ առանց մէկուն հաւանութիւնը առնելու:

Երբոր քսանըմէկ տարու էն վար, ան չափահաս է, չի կրնար կարգուիլ առանց ընտանեկան ժողովին հաւանութեանը:

Ասկէց կերեւայ որ երբ որ եւ է ծնող չըլլայ, ամուսնական չափահասութիւնը քսանըմէկ տարուի կիջնայ թէ մանչերուն եւ թէ աղջիկներուն համար, միջոց երբոր ծնողները ողջ ըլլան մանչերը՝ քսանընից տարեկանին միայն չափահաս կը սեպուին ամուսնական խնդիրներու մէջ: Ահա խտրութիւն մը զոր դժուար է արդարացնել:

(Շարունակելի)

Արտօնատէր Ա. ՍԱԳԱՆԱՆ

Տպագրութիւն Սագան

կայաքա, Գուրչուկու խան քիւ 7